

CHRISTIANISMVS SEMPITERNVS.

VERVS, CERTVS, ET IMMUTABILIS,
IN QVO SOLO POSSVNT
HOMINES BEARI.

Quem acceptum à D. Iesu Christo filio Dei, Apostoli duodecim vulgarunt prædicando & scribendo per totum orbem. Hierosolymis autem accepto spiritu sancto, exposuerunt summarim Oratione communi, quæ in Actis Apost. capite secundo legitur.

RITVM VERO BAPTISMI SACRI, ET COENÆ Dominicæ, quem D. Iesus pontifex summus & æternus, uniuerfis ecclesijs tradidit semper obseruandum, beatus Mathæus descripsit cap. 26. & 28.

Quæ collatis ecclesiarum patriarchalium uarijs libris emendatiùs transcripsit, & commentariolo Grammatico illustrauit THEODORVS BIBLIANDER, minister ecclesiæ Tigurinæ.

TIGVRI EXCVDEBAT FROSCHOVSVS.
M. D. LVI.

A

ror
mo
Eb
e

bur
diu
e qu
ille
ca, p
pier
pia
bus

sur,
borr
na,
insti
dan
Iesu
qui
cuiq
mari

AD NOMINIS CHRISTIA-

NI SOCIOS, IN GERMANICO IMPE-
rio, & in alijs prouincijs Christia-
nis, Prælatio.

QU I putant nullam esse ueram, certam, firmam, stabi- Est aliqua cer-
ta ratio bene et
recte uiuendi.
lemq; perpetuam scientiam recte uiuendi, quæq; homines
ducat ad summum bonum & ueram beatitudinē, aut
qui eam scientiam ignorant, aut non sequuntur, in er-
rore maximo, & perniciosissimo uersantur. Quod rationibus de-
monstrari copiose posset, ac testimonijs non modo Christianorū &
Ebraeorum, sed etiam gentilium, sapientia & uirtute excellentiū,
& exemplis omnium ætatu à condito æuo usq; ad hodiernū diem.

Sed quia mihi res non est cum ethnicis, aut Iudæis, aut Ma- Christianissimū
uerus & purus
non interpola-
tus, est scientia
recte uiuendi,
& sapientia ue-
rissima.
homedicis, ueram cum socijs nominis Christiani, pauca hī in me-
dium asseram, quæ apud Christianos ponderis maximi esse debēt,
e quibus liquido perspicient animaduertētes, quod Christianissimus
ille uerus & antiquus, adeoq; sempiternus, sit uera, certa, indubita-
ta, perpetua & immutabilis scientia recte & beatè uiuendi, ac sa-
pientia diuina omnibus hominibus à Deo exposita, ut eam perci-
piant, & ex illius præscripto & regulis uitam moderentur, omni-
busq; salutaris, omnibus necessaria ad uitam beatam.

Ep̃stolus Paulus, qui se gentium doctorem uerissimè profite- B. Pauli senten-
tia de Christia-
na institutione.
tur, quemq; Dominus Christus organum suum electum uocat, ex-
hortans Ebraeos ad perseuerantiam in Christiana fide & doctri-
na, quam euangelio prædicato acceperant, ostendit Christianam
institutionem haudquaquam esse falsam, & ab hominibus confi-
ctam, aut nouam, quæ primum caperit à prædicatione Ioannis, &
Iesu Christi, & discipulorum ipsius: sed esse ueram, certam anti-
quissimam, adeoq; sempiternam: quā Deus ipse multifariam mul-
tisq; modis loquens patriarchis & prophetis, & per eos cæteris ho-
minibus, uerbo æterno patefecit, quæq; adducit homines in celos, in

PRÆFATIO.

vitam sempiternam & beatissimam. Quam institutionem Christianam tenuerunt sancti omnes, Adam, Abel, Enoch, Noe, Abraham, Isaac, Iacob, Moyses, David, et innumeri alij, qui res præclaras gesserunt, & labores ac mortem denique ob eam religionem pertulerunt, sed hereditatem quoque caelestem adepti sunt. Hanc institutionem, et sapientiam, beneque & beatè uiuendi regulam perfectissimam docet Paulus in typis sacrorum, quæ beatus Moyses descripsit, monstratam fuisse, & in libris prophetarum. Nouissimis autem diebus locutum esse Deum hominibus, & uiam salutis monstrasse per filium, per quem & secula cõdedit, omniaque portat uerbo suæ uirtutis, splendor gloriæ ipsius, & figura substantiæ eius. Qui expiatis peccatis hominum per suam mortem, caelos conscendit, hæres quippe uniuersorum constitutus, & consedit ad dexteram diuinæ maiestatis in excelsis. Vnde uenturus est, secundum scripturas diuinas, in seculorum fine, iudicaturus uiuos & mortuos. Et in epistola ad Ephesios docet in illo Christo nos electos ante mundi constitutionem, ut essemus sancti & immaculati in conspectu eius in charitate: & prædestinatos in adoptionem filiorum, & uocatos per uerbum ueritatis, & euangelium salutis: eternum uidelicet euangelium significans, ut in Apocalypsi nominatur, & æternum Christianismum.

Christianismus
uetus & sempiternus.

Beati apostoli
Petri sententia
de Christiana
institutione.

Ad quem modum etiam Petrus apostolus de Christiana institutione differit in epistolis suis, & in diuinis sermonibus, quos Acta Apostolorum continent. In altera enim epistola inquit: Non indoctas fabulas secuti, notam fecimus uobis domini nostri Iesu Christi uirtutem & præsentiam: sed spectatores facti maiestatis ipsius, & qui audiimus cælis allatam uocem ad ipsum à Deo: Hic est filius meus, in quo mihi complacui. Ad hæc habemus firmiorem sermonem propheticum, & reliqua. Sermonem propheticum dicit oracula prophetarum, qui omnes Iesu Christo reddiderunt testimonium, ut in prioribus epistola Petri legimus: & in sermone Act. 3. cap. Et in concilio sacerdotum ac magistratus Hierosolymitani de Christo Iesu locutus, in cuius nomine claudum sanauerat, testificatur clarissime, nõ

in alio quocunq; salutem esse: neq; aliud nomen datum sub cælo in-
ter homines, in quo nos oporteat saluos fieri.

In solo Christi
animo possum
homines ser-
uari.

D. Iesu Christi
cōpendiosa ex-
plicatio Chri-
stianismi.

Porro dominus Iesus quum ad flumen Iordanis in baptismo
tam frequenti hominum cætu esset declaratus Messias à Ioanne
sanctissimo uiro, à spiritu sancto, qui specie columbae sedit & mansit
super eum, & uoce patris cælestis: Hic est filius meus dilectus, in
quo placata est anima mea, hunc audite: præconium diuinum hi-
is uerbis auspicatus est: Quoniam impletum est tempus, & ap-
propinquauit regnum Dei, respicite, & credite Euangelio. Euan-
gelium autem finiuit partibus duabus, Remissione peccatorū, quod
est donum Dei, & nō meritum ullius hominis: & Pœnitentia, qua
actio est hominis ex gratia Dei præcedente ac præueniente, nec nō
perficiente hominem: ut recedat à malo, & faciat bonum. Atq; il-
lud Euangelium iussit dominus Christus prædicari omnibus genti-
bus, & omni creatura: promittens salutem credentibus, & decernēs
damnationem non credentibus. Et qui prædicari iussit omnibus ho-
minibus, idem quoq; imperauit omnibus, ut pareāt Euangelio Chri-
sti, quod accepit à patre cælesti, quod in lege atq; prophetis esse pro-
positum testatur.

Neque dubium est, quin apostoli hoc ipsum quod à Christo ac-
ceperunt euangelium, prædicarint in toto mundo: ut Irenæus, Ter-
tullianus, & alij ueteres ecclesie doctores optime iudicarūt. Quodq;
singuli prædicarūt in diuersis regionibus, id Hierosolymis Oratio-
ne communi publice in frequentissimo concilio, ex omnibus prouin-
cijs coacto, summam quidem, sed tamen ut nihil ad salutē necessa-
rium hominibus sit prætermisum, exposuerunt. Aut si quis habet
aliud uetustius, certius, magisq; à Deo & probatissimis hominibus
testatum, hoc ipsum benigne & amice proferat.

Euangelium
Christi & apo-
stolorum.

Ego sanè qui diu in lectione sacrarum literarū, & aliorum scri-
ptorum uersatus sum, non prorsus sine aliquo fructu, ne diuinā gra-
tiam stultè dissimulem, aut negem, de hac Oratione cōmuni duo-
decim apostolorum ita omnino statuo: rectissime illi competere, qua

PRÆFATIO.

Sententia diui
Athanasij.

beatus Athanasius episcopus ecclesiæ Alexandrinæ, symbolo fidei orthodoxæ & catholicæ in principio & fine apposuit: Hæc est fides catholica, quam nisi quisq; fideliter firmiterq; crediderit, saluus esse non poterit. Quicumque autem uult saluus esse, ante omnia opus est, ut teneat catholicam fidem. Quam nisi quis integram inuiolatamq; seruauerit, absq; dubio in æternum peribit.

Sententia diui
Hilarij.

Huic Orationi competunt, quæ de orthodoxa catholicaq; fide Christianorum & illa testatissima scribit Hilarius episcopus Pictauorum ad Constantinum Imperatorē: Recognosce fidem, quam olim optime ac religiosissime Imperator, ab episcopis optas audire, & non audis. Dum enim à quibus ea requiritur, sua scribunt, & non quæ Dei sunt prædicant, orbem æternum erroris, & redeuntis in se semper certaminis circuntulerunt. Et postea: Fidem Imperator quæris: audi eam non de nouis chartulis, sed de Dei libris. Scito eam posse etiã in Occidente donari, unde uenientes in regno Dei cum Abraham, & Isaac, & Iacob recumbent. Memento eam non in questione philosophiæ esse, sed in euangelij doctrina. Et rursum: Annuas atq; menstruas de Deo fides decernimus, decretis penitemus, penitentes defendimus, defensos anathematizamus: aut in nostris aliena, aut in alienis nostra damnamus, & mordentes iruicem iam absumpti sumus ab inuicē. Fides deinde queritur, quasi fides nulla sit, fides scribenda est, quasi in corde non sit. Sed impietatis ipsius hinc uel præcipuè causa est perpetua, quod fidem apostolicam septuplo proferentes, ipsi tamen fidem euangelicam nolumus conficere, dum impietates nostras nobis in populis multiloquijs defendimus, & magniloquentia uanitate aures simplicium uerbis fallentibus illudimus: dum euitamus de domino Christo ea credere, quæ de se docuit credenda: & per speciosum pacis nomen in unitatem perfidia subrepiamus, & sub reijciendis uocibus rursum ipsi nouis ad deum uocibus rebellamus, & sub scripturarum uocabulo nõ scripta mentimur, uagi, prodigi, impij, dum & maneria demuramus, & accepta perdimus, & irreligiosa præsumimus.

Huic

Huic Orationi comperunt, quæ Synodus Arelatenfis, authorita-
te Caroli magni congregata, pronunciauit de fide catholica & or-
thodoxa Christianorum. Non aliunde, inquiunt illi patres, primū
cepimus habere sermonem, quā de nostræ fidei puritate. Et quia
inueniendis ad beatam uitam hominibus hac prima semper est uia sa-
lutaris, præuia quoq; nostris & institutis pariter & præceptis, quæ per
ueram credulitatem in omni terrarum orbe diffusa expanditur, no-
stre collationis eloquijs prædicetur, prædicata ueraciter teneatur,
retenta in penetralibus nostri pectoris illibata seruetur. Ac recita-
tio capitibus fidei secundum scripturas diuinas, & doctrinam pa-
trum, quæ sermone hoc apostolorum continentur, sermonem ita con-
cludunt: Hæc est catholica ecclesiæ fides: hanc confessionem serua-
mus atq; tenemus: quam quisquis firmissime custodierit, perpetuam
salutem habebit.

Postremo hæc hæc est uerissimè regula illa credendi, quæ refutan-
dis omnibus hæresibus & erroribus aduersantibus fidei Christianæ
applicandam esse docet Septimius Tertullianus in præscriptioni-
bus aduersus hæreticos. Imprimis hoc propono: Vnum & certū ali-
quid institutum esse à Christo, quod credere omni modo debeant na-
tiones, & idcirco quærere, ut possint cum inuenerint, credere. Vnius
porro & certi instituti infinita inquisitio non potest esse. Quæren-
dum est, donec inuenias, & credendum ubi inueneris, & nihil am-
plius nisi custodiendum, quod credidisti. Dum hoc insuper credis,
aliud non esse credendum, ideoq; nec requirendum: cum id inueneris
& credideris, quod ab eo institutum est, qui non aliud tibi mandat
inquirendum, quā quod instituit. De hoc quidem si quis dubitat,
constabit penes nos esse id, quod à Christo institutum est.

Et postea: Quæramus ergo in nostro, & à nostris, & de nostro.
In quo? Dumtaxat quod salua regula fidei potest in quaestione
deuenire. Regula est autem fidei, ut iam hinc quid credamus, pro-
ficemur. Illa scilicet, quæ creditur: Vnum omnino Deum esse, nec
aliud præter mundi creatorem, qui uniuersa de nihilo produxerit

Sententia Ter-
tulliani.

Regula fidei or-
thodoxæ & ca-
tholicæ.

PRAEFATIO.

per uerbum suum primo omnium missum: Id uerbum filius eius appellatum in nomine Dei, uariè uisum patriarchis, in prophetis semper auditum, postremo delatum ex spiritu patris Dei & uirtute in uirginem Mariam, carnem factum in utero eius, & ex ea natum esse Iesum Christum: exinde prædicasse nouam legē, & nouam promissionem regni cælorum, uirtutes fecisse, fixum cruci: tertia die surrexisse: in cælos ereptum, sedere ad dexteram patris: misisse uicariam uim spiritus sancti, qui credentes agat: uenturum cum claritate ad sumendos sanctos in uita eterna, & promissorum cælestium fructum, & ad prophanos iudicandos igni perpetuo, facta uariisq; partis resurrectione cum carnis resurrectione. Hæc regula à Christo, ut probabitur, instituta, nullas habet apud nos questiones, nisi quas hereses inferunt, & qua hereticos faciunt.

Et postea quum demonstrasset in ecclesijs apostolicis, & qua ex illis constat ecclesia catholica, querendam Christianā doctrinam, eiusmodi præscriptionem, & censuram dogmatum proponit: Si dominus Iesus Christus apostolos misit ad prædicandum, alios nō esse recipiendos prædicatores, quā quos Christus instituit. Quia nec alius patrem nouit, nisi filius, & cui filius reuelauit: & nec alijs uidetur reuelasse filius, quā apostolis, quos misit ad prædicandum, utiq; quod illis reuelauit. Quid autem prædicauerint, id est, quid illis Christus reuelauerit, & hic præscribam, nō aliter probari debere, nisi per easdem ecclesias, quas ipsi apostoli condiderunt, ipsi eis prædicando tam uiua, quod auiunt uoce, quā per epistolas postea. Si hæc ita sunt, constat proinde, omnem doctrinam quæ cum illis ecclesijs apostolicis matricibus & originalibus fidei conspiraret, ueritati deputandam, & sine dubio tenentem, quod ecclesiæ ab apostolis, apostoli à Christo, Christus à Deo suscepit. Reliquam uerò omnem doctrinam de mendacio præiudicandam, quæ sapiat contra ueritatem ecclesiarum & apostolorū, & Christi, & Dei. Hactenus Tertullianus.

Ex his uiri Christiani, perspicitis excellentiam sermonis xij. apostoli.

Perfecta & simplex institutio Christi.

Et hoc modo iudicandū erat hodie quoque de ecclesijs & dogmatibus.

Oratio xij. a.
 postolorū, no-
 stris tēporibus
 accommodis-
 sima.
 Controuersie
 & diffensiones
 inter Christia-
 nos.

apostolorum, quo simul ore uno unaq̃ uoce totum Christianismum exposuerunt Hierosolymis, & quam accommodata sit eius tractatio nostris temporibus. Quando eruditi homines & antistites, ac doctores ecclesiarū Christi, altercantur maximē de fide ac doctrina Christiana: principes uerō diu consultant iam de restituenda conseruandaq̃ integritate Christianæ fidei, doctrinæ, & sacramentorum: populus autem in uarias sectas & opiniones distractus oberrat, tanquam grex non habens pastore. Utq̃ duntaxat illa attingam, quam delectu religionis, & constituendo uitæ modo ac ordine animaduertimus, simplices quidam fatentur, se ignorare prorsus, quo se uertant, aut quid sequantur in ista iudiciorum & uoluntatum diffensione, ac optant concilio generali dirimi tandem controuersias. Aliqui sunt uersipelles, & accommodant se temporibus, & locis, & præsentibus hominibus, maximē ijs, qui rerum potiuntur, eorumq̃ religionem assimulant. Ceu Christus non idem sit perpetuo: ceu institutio Christiana, in qua sola possunt homines seruari, non semper, & ubiq̃, & apud quosuis hominū ordines eadem sit. Aliqui, si dijs placeat, omnes probant religiones, & opinantur æquē Iudæos & Mahumeditos in sua professione salutem posse consequi, atq̃ homines Christianos in ea fide & doctrina, quam oracula diuina tradunt. Est qui suam religionē quam accepit à parentibus & maioribus, aut à magistris, & in qua uersantur homines quos plurimi facit, optimam putat, aut solam, à qua ne latum quidem unguem discedere conueniat. Omnesq̃ homines uellet in suas pertrahi partes quocunq̃ modo: nec ferre potest quēquam afferentem aliquid contrarium aut diuersum.

Quibus omnibus uiam rectam salutis monstrat uox patris cælestis, quæ iubet omnes, ut audiant filium Dei unigenitum. Iesum Christum audit, qui religionem eam bona fide amplexatur, quam per apostolos propagauit in toto orbe. Non autem aliam religionem apostoli tradiderunt in tot prouincijs, in urbibus & ecclesijs innumeris, quā illam ipsam, quam simul cōgregari accepto spiritu san-

Vnica ratio cō-
 ponendi sanctā
 concordia per
 Christi ueram
 institutionem.

P R A E F A T I O.

Ho Israelitis & profelytis ex toto mundo coactis, proposuerunt. Eam doctrinam & fidem qui recipiunt, reuera consentiunt & conspirant in Iesu Christo seruatore, & certissimam habent spem aeternae uitae propositam.

Causa & ratio
huius scri-
pti.

Proinde quum Dei beneficio sim consecutus libros ecclesiarum patriarchalium, & aliquantulam cognitionem linguarum, quae obtinent primatum in ecclesijs Christianis in Europa, & Aphrica, & Asia, existimaui me rem facturum utilissimam, si collatis uarijs libris, non Latinis & Graecis & Ebraicis modo, sed etiam Indianis, qui uulgo extant in ecclesijs & regnis quam plurimis sub Prestian Chan, & Syriacis, quibus Antiochena ecclesia, in quo nomen Christianum ortum est, utitur: quibz admirando consilio Dei ex Germania in Asiam maximo numero hac aetate, beneficio incomparabili principum Christianorum redierunt, eum sermonem transcriberem quam emendatissimè, & commentariolo explicarem. Quod sine consilio & exemplo doctorum ecclesiae ueterum, & praecipuorum non feci. Nam diuus Augustinus in libris de Christiana doctrina utile dicit ad eruendam sententiam genuinam scripturae sanctae, si plures translationes conferantur. Nec ueretur alii cubi uulgarem Punica linguae interpretationem adhibere. Ceterum Diuus Hieronymus in praecipua illa sententia diuina legis: Maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus, quae scripta sunt in libro legis, ut faciat ea: quae etiam diuinus Apostolus utitur in exponenda iustificatione hominis: plus tribuendum esse putauit libris Samaritanorum, quam Latinis, aut Graecis, aut denique Ebraicis. Et quia baptismi fit mentio in hac oratione, ritum quoque baptismi & eucharistiae collatis libris uarijs transcripsi ex Euangelica historia, & rationem monstraui, quae mihi optima uideretur, componendi infastas illas cōtentiones de sacramentis unionis Christianae.

Hanc igitur operam meam, uiri Christiani, uobis offero, cum debita erga omnes reuerentia, & precor, ut quae non sine labore & impen-

impensis conscripsi, & in publicū edidi, studio iuuandi Christianam
remp. & singulos eius ciues, in bonam partem accipiantur. Te ue-
ro domine Iesu Christe, fili Dei uiui, propter nos autem homines, &
propter nostram salutem homo factus, qui olim per tuum, cuiq; pa-
tris bonum spiritum loquentem uarijs linguis in apostolis gentes in
unitate fidei congregasti: hodie quoq; ex immensa tua bonitate, uir-
tute, sapientia perfice, ut Euangelium sacrosanctum ubiq; gentium
errorum nebulas & tenebras discutiat, ac te lucem, ueritatē, uiam
salutis, & ipsam uitam omnibus ostendat. Vt sub te optimo pasto-
re, qui animam tuam dedisti redemptionem pro omnibus homini-
bus, Christiani, Iudaei, ceteriq; infideles, fiant unus grex, & fiat
unum ecclesiae sanctae catholicae ouile: in quo uitam agamus
tranquillam & quietam, in omni pietate

& sanctimonia. Amen,

Amen.

EXPLICATIO ORATIONIS
EXPLICATIO CIRCVMSTAN-
TIARVM, ET ARGVMENTI, AC DE VSV
amplissimo diuinissima orationis XII. apostolo-
rum D. Iesu Christi.

I VINO consilio factum esse non dubito, quod oratio communis XII. apostolorum domini Iesu Christi, & Actorum apostolicorum adiuncta historia explicant copiose & planè circumstantias, & scopum orationis ipsius, & mirificum euentū, simul ter mille hominibus ab interitu uindicatis, & ad consortium Christi seruatoris adductis. Quæ res nisi cognita ac probe expensæ fuerint, nec oratio planè intelligi, neq; ad usum præsentem accommodari potest: nimirum ut gratia & gloria dei amplificetur, & homines euadant meliores in fide catholica, in moribus, in dictis & factis, denique in tota uita. Quare circumstantias, & finem orationis, & usum multiplicem ordine consideremus.

*Quinam autho-
res sint huius
orationis.*

Ac primum historia sacra beati Lucæ indicat, hanc orationem pronunciatam esse à Petro, cuius laus maxima est in euangelio, quiq; non abs re appellatur apostolorum princeps. Cui præcipue dominus Christus dixit: Petre, si me amas, pascue oues meas. Quanquam & humani lapsus errori & peccato eum fuisse obnoxium testantur: ut omnis gloria, omneq; bonum diuinæ adscribatur uirtuti & gratiæ. Dixit autem Petrus hanc orationem adstantibus X I. collegis & apostolis, quorum nomine, ac totius adeò ecclesiæ Christi nomine dixit. Quemadmodum enim Petrus non suo duntaxat nomine, sed omnium quoq; discipulorum Christi uerbis domino exigenti, confessionem fidei edidit, inquires: Tu

es Christus ille filius dei uiui: & uicissim audit, Super hanc petram ædificabo ecclesiam meam: & iterum, Tibi dabo clauēs regni cœlorū: Ita nunc etiam confessio- nem orthodoxæ catholicæq; fidei coram Israelitico populo totius ecclesiæ Christianæ nomine promulgauit. Neq; uerò uel Petrus, uel ceteri apostoli & discipuli auctores censendi sunt huius orationis, sed potius ipse dominus Iesus, qui suis promisit os & sapientiam, cui aduersarij omnes resistere nequeant. Et promisit spiritum sanctum, qui loquatur in eis tanquam organis ad homines erudiendos & promouendos maxime idoneis. Sic enim affatur suos dominus: Ad præsidēs & reges duce-
Math. 10.
mini propter me in testimonium illis & gentibus. Cum autem tradent uos, nolite cogitare, quomodo, aut quid loquamini; dabitur enim in illa hora, quid loquamini. Non enim uos estis, qui loquimini, sed spiritus patris uestri, qui loquitur in uobis. Et ille spiritus sacer dei patris, & dei filij euidentissimis signis agens in discipulis Christi, hanc orationem diuinissimam protulit. Quem admodum & alibi legimus dominum hisce uerbis suos ablegasse: Docete omnes gentes seruari omnia, quæcunq; uobis mandauī. Qui autem uos audit, me audit: & qui uos spernit, me spernit: & qui me spernit, spernit eum, qui me misit. Proinde sermo hic non accipiendus est, ut sermo priuati hominis, aut principis alicuius, putaregis, aut imperatoris maximi, aut pontificis, non ut multitudinis alicuius humanum cōmentum: sed ut sermo Iesu Christi filij dei, & dei patris, & dei spiritus, qui ab utroq; procedit. Cui cedat, scq; reuerenter submittat omnis hominum sapientia, & autoritas, & potestas.

Est autem oratio hæc primum Israelitis recitata, quo
Ad quos dicta
 est hæc oratio.
rum fuit amplissima illa prærogatiua, ut ex eorum gene

EXPLICATIO ORATIONIS

A. A. I.

re nasceretur Messias, seruator omnium hominum, & unicus mediator dei ac hominum. Itaque primò & præcipuè conueniebat eis prædicari tam luculenta oratione Iesum Christum seruatorem, deinde ceteris etiam populis ac gentibus. Quem ordinem euangelij prædicandi ipse dominus præscripsit ascendens in cælum; Accipietis uirtutem superuenientis spiritus sancti in uos; & eritis mihi testes in Hierusalem, & in omni Iudæa & Samaria, & usque ad ultimas partes terræ. Et Paulus in synagoga Antiochiensi protestatur, ut Actuum 13. cap. legimus; Vobis oportebat primū prædicari uerbum dei, Sed quoniam repellitis illud, & indignos uos iudicatis æternæ uitæ, ecce conuertimur ad gentes. Ad Iudæos ergo & gentiles profelytos primū dicta est oratio hæc, & illos quidem congregatos uelut in conciliū generale ex celeberrimis locis Europæ, Aphricæ, & Asiæ: ut quàm primum per eos diffunderetur in totum orbem. Mox & literis mandata, spiritu sancto authore, ad omnes homines omnium linguarum, & omnium ætatum est transmissa. Vt qui hodie in Germania, uel in extrema parte Occidentis uersantur, modo culpa sua gratiæ diuinæ se exortes non faciant, non minus sint participes diuinæ huius concionis, quàm illi qui olim Hierosolymis audiuerunt Petrum concionantem. Neque leuius delinquant hodie, qui scriptam orationem XII. apostolorum aspernantur, quàm Iudæi, qui auribus suis perceptam orationem cœlestem repudiarunt impia incredulitate.

Ego loco dictæ orationis.

Neque in deserto loco dicta est oratio, non in monte quopiam, non in sylua, non in agro, non in angulo, sed in frequentissimo foro, in urbe clarissima totius Orientis, in regia Dauidici regni, ubi & cathedra suprema Iudaici

daici pontificatus diu fuit, primaq; sedes apostolica & Christianitatis. In Hierusalem, in qua Messias docuit, & edidit miracula, negotiumq; salutis humanę peregit: ubi superata morte, & recuperata uita hominum, ascendit ad coelos, & consedit in dextra dei patris omnipotentis: utq; impletet omnia quęcunq; prisci uates nuntiarent de Messia, dato spiritu sancto, inter hostes acerrimos qui crucifixerant illum, gladio spiritus, quod est uerbum dei, cœpit regnū felicissimē propagare. Ita Michæas & Esaias præcinerunt: De Sion exhibit lex, & uerbum domini de Hierusalem. Quod uaticinium reducens in memoriam discipulis & illustrans dominus, ait: Sic scriptum est, & sic oportuit Christum pati, & resurgere a mortuis tertio die, & in nomine ipsius prædicari poenitentiam, & remissionem peccatorum in omnes gentes, initio factio Hierosolymis. Quod quidem hac oratione cōmuni apostolorum maximē peractum est.

Iam uerò & temporis notatio suum habet pondus. Horam quidem tertiā diei allegat Petrus, ut argumentum sobrietatis, quando per dies festos precibus ac rei diuinę operā dare solent homines religiosi. Fuitq; dies quinquagesimus à Paschate, quo anniuersaria memoria datæ legis in monte Sinai agebatur ex institutione diuina, ut libri beati Moysis edocent. Eo uerò die felicissima conuersione lex noua Messia, nouumq; fœdus quod remissionem peccatorum in sanguine Iesu Christi confert hominibus credentibus in nomē ipsius, publicē promulgatum est in monte Sion. Annus autem à liberatione Israelitarum duce Mose, & à promulgatione diuinę legis in monte Sinai, tum agebatur MDLXV.

Quo loco non possum non repetere memoria insignes rerum mutationes, & prouidentia diuinę opera

Mich. 4.
Esa. 1.

Quo tempore
fit hæc oratio
edita.

Circuitus an-
norum memo-
rabiles.

EXPLICATIO ORATIONIS

eximīa, MDCLVI. anno post conditos homines, & per euangelium æternum de semine benedicto, quod caput serpentis contriuit, restitutos ab interitu, fœdus cum patriarcha Noe dominus deus renouauit. Postea dimidio eius temporis elapso, legem dedit ipse deus in maiestate & gloria sua concionans, & fœdus pepigit cum XII. tribubus Israelitici populi. Ac rursus exactis annis MDXV. dei filius homo factus, & peracto salutis humanæ negotio, per XII. apostolos representantes Israelitarum patriarchas nouum & æternum testamentum Iudæis simul & gentibus confirmauit. Postremo euolutis nunc annis MDXXIII. post concionem istam apostolorum, admirabili consilio dei parentis optimi sapientissimiq; effectum est per donum linguarum, & typographicam artem excudendi libros: ut apostoli & ipse adeo dominus Iesus post Mahumedicā, & Papisticam apostasiam iterum concionetur in orbe uniuerso lingua Græca, Latīna, Ebraica, Syriaca, Indiana, Germanica, & in alijs quā plurimis linguis. Vnde certò sperare, & sublatīs capītibus expectare debemus hoc nouissimo seculo beatissimam restitutionē omnium rerum: quando peracto iudicio, Christus tradet regnū deo patri, & deus erit omnia in omnibus electis, uocatis, & sanctificatis.

Quomodo sit
edita hæc oratio.

Est etiam operæ pretium conferre modum promulgatæ legis & ueteris testamenti, & publicati confirmationis noui testamenti, & euangelij. Plena quidem gloria & maiestate fuit promulgatio legis in monte Sinai: exterum terrificā, incurrentibus in oculos & aures ignibus, & fumis, & sono tubarum, et tonitruis. Vt populus perterritus Moysi diceret: Non amplius ad hūc modum loquatur nobis deus, ne forte moriamur. Tu potius loquere

quere nobis, & audiemus. In hac uerò concione haud minus dei gloria & maiestas elucescit, sed absq; terricula mentis, & pauoribus. Cum enim discipuli Iesu Christi omnes essent congregati, repente cum sonitu & motu ceu uehementioris uenti aduenit spiritus sanctus, & impleuit totam domū, & in singulis apparuit species ignea linguarum; ac repleti omnes spiritu sancto, cœperunt loqui uarijs linguis, prout spiritus sanctus dabat eloqui illis. In monte Oreb nullam uiderunt dei figuram, sed uocem audierunt Ebraica uerba sonantem. In Hierusalem uerò discipuli progressi in publicum dei magnifica opera prædicarunt non una lingua, uel Ebraica uel Syriaca Iudæis peculiari & communi, sed omnium gentium ac populorū linguis, in quibus Iudæi sparsim uersabantur, ut omnes obstupescerent. Aliqui tamen prophani, ut nunquam desunt canes & porci aspernantes margaritum cœleste euangelij, contemptim dicebant, uino plenos garrire, quæ nescirent. Cæterum Petrus qui ad uocem ancillæ territus in pontificia domo Christi abiurauit, nunc uirtute cœlesti præditus in frequentissima populi concione, altissima uoce & suo & omnium apostolorum ac discipulorum nomine, Iesu Christo crucifixo Hierosolymis reddidit honorificentissimum testimonium: quod resurrexerit à mortuis, quod ascenderit in cœlos, quod miserit in ecclesiam suam promissum spiritum sanctum, quod sit Messias filius Dauidis secundum carnem, & æternus dei filius, & unicus seruator omnium, qui credunt in nomen ipsius. Et tanta perspicuitate, tanta uehementia differit apostolus Petrus, omnia diuinis prophetarum testimonijs confirmans & adstruens: ut nullis cedat oratoribus, qui tonare, qui fulminare, quiq; animos hominum flectere quo libet pos-

EXPLICATIO ORATIONIS

se existimati sunt.

**Effectus huius
orationis.**

Verum ex ipsa historia Lucæ, orationis huius effectum cognoscamus. Qui audierunt Petrum concionantem, non aliter sunt affecti & permoti, quam si acutum ferrum penetrasset corda ipsorum, agnoscentes peccata sua, tum alia, tum quod consenserant in necem Messie seruatoris. Proinde interruptentes sermonem apostoli, & peccatum confessi sunt, & medicinam petierunt. Ac percepta clausula orationis apostolicæ, quæ summam euangelij continet, & uerè apostolicam absolutionem à culpa, & pœna, & omni reatu, ter mille homines Iesum Christum receperunt, & sacro baptismo renouati ad sanctæ apostolicæ ecclesiæ corpus adiuncti sunt. Perseuerarunt autem in apostolorum doctrina, quæ Christi Iesu doctrina est, in communicatione sacramentorum, in fractione panis, & beneficentia in fratres, & in orationibus. Quæ signa existunt rectè institutæ ecclesiæ, hominesque Christianos perficiunt. Quare non in scitè quidam uocant hanc orationem *λατρυγίαν*, id est, sacrum officium, quo Christo homines uerbo captos, & ueluti mactatos obtulerunt apostoli.

**Occasio huius
orationis.**

Restat igitur, ut de scopo & genere orationis, & usu multiplici diuinæ huius concionis dispiciamus. Occasio quidem orationis fuit, quod Iudæi tum congregati Hierosolymis admirabantur, discipulos tot, tam uarijs linguis prædicantes maiestatem dei optimi maximi; aliqui autem prophanè dicebant ex temulentia proficisci eos sermones promiscuos & confusos. Itaque prima facie oratio uidetur apologia & defensio discipulorum Christi, quod non ex ebrietate agant & loquantur illa. Cæterum conatus apostolorum, quidque efficere uoluerint in animis auditorum, liquidò cernitur ex effectu oratio-

Genus orationis.

orationis, & ex uerbis apostolorum, maximè quòd se
 testes Iesu Christi profitentur, & ex mandatis, quæ do-
 minus Christus dedit suis discipulis. Veluti quòd abiēs
 & in gloriam cœlestē sese recipiens iniunxit, ut illi red-
 dant testimonium Hierosolymis primum, deinde ubiq;
 terrarum & gentium; ut qui credunt in Christum, & ba-
 ptizantur, salutem & gratuitam remissionem peccato-
 rum à deo accipiant. Ac sedulo id egisse apostolos testi-
 ficando fide optimares Christi, passim memorant Acta
 apostolorum. Itaq; & illo die, & hac prima oratione post
 acceptum spiritum sanctum apostoli testes egerunt, &
 conati sunt efficere, ut homines intellerent, proq; cer-
 tissimo haberent, Iesum Nazarenum crucifixum esse
 Messiam seruatorem unicum: utq; credentes in illum,
 & respicientes, ac baptizati in nomen eius acciperent
 condonationem peccatorū, & uitam æternam. Quem-
 admodum ergo dominus Iesus obiecta crimina falsa di-
 luens, ueluti quòd ederet, ac biberet, ac uitę commerciū
 haberet cum peccatoribus, quòd in sabatho sanaret ho-
 mines, quòd diabolica uirtute portenta ederet, non tam
 suam causam agit, quàm occasionem accipit illustrandi
 nomen dei, & prouehendi salutem hominum: ita etiam
 Paulus egit, ita etiam XII. apostoli hoc tempore occasio-
 nem oblatam conuerterunt ad notitiam Christi seruato-
 ris, & hominū salutem promouendam. Genus igitur Genus oratio-
nis huius.
 huius orationis, quatenus testimonium dicit de Chri-
 sto, *Ἰησοῦ Χριστοῦ* & doctrinale est: quatenus uerò sua-
 det, ac hortatur, ut homines fide amplectantur exhibi-
 tum à deo seruatorem, & in nomen eius baptizati obe-
 dianc illi, procul semoti ab huius mundi contaminatio-
 ne, generis est suaforij. Et hæc summa est totius oratio-
 nis: Iesus Nazarenus crucifixus est Messias unicus me- Summa & sta-
tus orationis.

EXPLICATIO ORATIONIS

diator & seruator hominum : In quem credere oportet omnes, quicunq; remissionem peccatorum & uitam æternam a deo percipere cupiunt.

*Fructus & usus
orationis hu-
ius.*

Fuit autem usus & effectus huius diuinæ orationis quum primum Hierosolymis ad Iudæos & profelytos haberetur, & postea omnibus ætatibus maximus, hodieq; existit magnus & uariis. Etsi uerò neque ingenij mei exiguitas omnia uidere potest, neque infantia eloqui, tamen aliqua commemorare studebo. Ac primum apostoli testimonium syncerissimū reddunt Iesu Christo, suo & omnium nostrum magistro, & seruatori, ac deo, non quidem iurati, sed tamen euidentissima sancti spiritus operatione consignati: ut innumeræ multitudinis testimonium, quæ iureiurando fidem obstrinxit, nō possit esse certius. Quod apostolicum testimonium fidem nostram fulcit aduersum tempestates omnes, quas satan & mundus commouere possunt: ne uacillemus in fide catholica & orthodoxa Christianorum. Nobis uerò exemplum est propositum, ut pari fide principi nostro Iesu Christo reddamus testimonium, quoties usus postulat. Ad hæc ut in causis hominū simili modo, quæ uidimus, quæ audiuius, quæ certò nouimus, simpliciter & breuiter, & luculenta oratione proferamus, quum iure ad dicendum testimonium uocamur.

Consilio fidei

Simul ediderunt apostoli confessionem orthodoxæ catholicæq; fidei Christianorū: qua nulla certior & omnibus numeris perfectior componi poterit ab ullis hominibus. Eam igitur toto pectore cōplectamur, & constantissimè teneamus: nec uentis nouitiarum doctrinarum sinamus nos huc & illuc impelli, semper discentes, & nunquam ad solidam cognitionem ueritatis peruenientes. Quumq; res postulat, ut ipsi fidem nostrā profi-

tea-

teatur, seu scripto, seu uiua uoce, apostolorum exemplo edamus confessionem sine dolo malo, sine furo, sine uana etiam ostentatione.

Ac dum partes omnes orationis probè expenduntur, animaduertet pius Lector, & uel mediocriter sacre Theologiæ peritus, mysteriū trinitatis, incarnationem filiū dei, & salutiferam passionem, resurrectionē à mortuis, remissionem gratuitam peccatorum in nomine ipsius per fidem, & uitam æternam, denique summā euangelicæ prædicationis, & totius apostolicæ atque propheticæ doctrinæ hic contineri cernet. Est igitur hæc oratio symbolum uerissimè apostolicum, & regula credendi, & norma exactissima, quæ dirigat iudiciū humanum in dogmatibus discernendis, itemque diiudicandis hominibus orthodoxis aut hæreticis. Etenim quicumque amplexi hanc orationem apostolorum in Christum Iesum credidere, salutem adepti sunt, & meritò inter catholicos & orthodoxos Christianos habentur. Et qui hodie huic apostolorum sermoni assensum præbent, Christiani catholici & orthodoxi habentur, ac salutis consortes sunt. Qui uerò contraria his sentiunt, aut docent obstinatè, quocumque titulo fucata, iure ad schismaticos & hæreticos reijciuntur. Hæc igitur optima formula unionis & communionis Christianæ fuerit; hæc defensio Christianorum absolutissima contra omnes calumnias; hæc refutatio efficacissima dogmatum, titulo quidem & nomine Christiano sese obnubentium, sed apostolorum & Christi doctrinæ aduersantium.

Iam uerò hæc oratio exigua quidem pars sacrorum librorum, si uerba & syllabas numeres, compendium uerò totius scripturæ sanctæ, si res appendas, coarguit uel crassum errorem, uel prophanam & impiam calum-

Symbolū apostolicū, & summa doctrinæ Christianæ.

Norma diiudicans orthodoxos & hæreticos.

Concordiæ Christianæ formula.

Scripturæ sanctæ consensus, claritas, certitudo.

EXPLICATIO ORATIONIS

niam illorum, qui dicunt sacras literas nō continere plenam doctrinam pietatis & salutis hominum, neq; summam dignitatem & auctoritatem habere, sed esse obscuras, ambiguas, incertas, quæq; arbitrato hominum in quamlibet sententiā torqueri possint ceu natus cereus,

Tractatio scripturarum.

Docet quoq; oratio apostolorum tractare scripturas, & ad usum atq; ædificationem accommodare. Nam quū apostoli signis evidentissimis haberēt in se habitantem spiritum sanctum, & dei filium magistrum habuissent aliquot annis, non tamen simplici narrationi suæ fidem attribui petunt, sed omnia prædicta esse à prophetis ostendunt. Quorum testimonia ita recitant, ut non quidem ubiq; uerbum ex uerbo exprimant, nuspiam tamē genuinæ sententiæ repugnent.

Ufus linguarum.

Postremo usus linguarum in ecclesia Christi legitimus hīc ostenditur: ut Christi seruatoris gloria illustretur, & hominum salus ueraq; beatitudo illis diuinis instrumentis spiritus sancti promoueatur.

ORATIO COMMVNIS XII. APOSTOLORUM Iesu Christi, capite secundo Actuum Apost. posita.

Exordiolū breue quidem, sed præparandis auditoribus aptiss. ut bene uoli, attenti, ac dociles cum fructu sermonem percipiant.

Apostolus

Isd. aīoi

ngē

oi uabūōrēs

ī ierusalē

ānārēs,

ēōr

ūmīp

γρυσὸν ἰσ,

Viri

Iudei

&

qui habitatis

Hierusalem

uniuersi,

hoc

uobis

notum sit,

*Scitē
tionem
de
non u
si don*

*Argum
discipu*

*Argum
ex cor
stantib
quanti*

*Argum
cinn.
ad poen
Ceteri
signa e
ribus C
lus, idē
ultimo
tion in*

*Thro
ficatio
dici, q
tentur
sue. Q
aliētu
in signi
fū. in*

Scitè ingreditur apost. in exposi-
tionem rerū Iesu Christi sub spe-
cie defensionis discipulorū, quod
non uino madidi, sed spiritu Chri-
sti donati loquātur uarijs linguis.

Argumentū 1. quod non sint ebrij
discipuli, à tempore.

Argumentū 2. quod discipuli non
ex ebrietate loquantur, à rebus di-
stantibus. Spiritu sancto afflati lo-
quantur: igitur nō oppressi uino.

Argumentū 3. adhibet Ioelis nati-
uiti. Oratio Ioelis hortatur Isr.
ad penitentia, eamq; preformat.
Ceterū describens diem domini,
signa etiam memorat: quæ tempo-
ribus Christi accomodat Aposto-
lus, idq; rectissime: ut Malachie
ultimo capite aduentus Christi ce-
tiam indicatur.

Theoſcmeia, hoc est, diuine signi-
ficationes omnino sunt dominici
diei, quū oraculis celestibus exci-
tantur hoīes ad consulendū saluti
sue. Quæ signa, quia Israhelice in
aduentu Christi habuerūt multa et
insignia, ceterū ea cōlēpserūt, in
iudicio dei funditus perierūt.

καὶ	et
ῥηώπισατε	auribus percipite
τὰ ῥήματα μου.	uerba mea.
οὐ γὰρ	Non enim
ὡς ὑμεῖς	sicut uos
ὑπολαμβάνετε,	existimatis,
ἐτοι	hi
μεθύσονται.	ebrij sunt:
ἔστι γὰρ	cum sit
ώρα	hora
τρίτη	diei
ῥημόρας.	tertia.
ἀλλὰ	Sed
τοῦτο ἐστὶν	hoc est,
ὃ ἐρημύλον	quod dictum est
ἐπεὶ	per
τὸ πρῶτον	prophetam
Ἰωήλ.	Ioel.
καὶ ἔσται	Et erit
ἐν	in
ἐσχάτοις	nouissimis
ἡμέραις,	diebus,
λέγει	dicit
ὁ θεός,	dominus,
ἐκχεῶ	effundam
ἐκ	de
τῷ πνεύματός μου	spiritu meo
ὑπὲρ	super
πάντων	omnem
σάρκα:	carnem:
καὶ	et
προφητεύσουσι	prophetabunt

Hæc uerba de
suo adiecit Lu-
cas.

Prepositionem
de nec Ebr. nec
Syr. habent.

ORATIO COMMVNIS

In sermone Ioelis prius ponuntur
senes, postea iuuenes. Verum hæc
transposita sunt in omnib. trans-
lationibus citra sententiæ detri-
mentum.

Erasmus putat Lucã legisse καίν.
Hieron. in Ioelc uertit, Sed &.

Omnes interpretes Lucam secu-
ti, habent hæc uerba, quæ in Ioelc
non leguntur.

Quæ in mundo eueniunt natura-
libus ex causis, ut cometa, pluuie
sanguinolentæ, monstrosi partus,

οἱ υἱοὶ	filij
ὑμῶν,	uestri
καὶ	&
αἱ θυγατέρες	filia
ὑμῶν,	uestra,
καὶ	o o o
οἱ νεανίσκοι	iuuenes
ὑμῶν	uestri
ὁράσας	uisiones
ὁφοντάς,	uidebunt,
καὶ	&
οἱ πρεσβύτεροι	seniores
ὑμῶν	uestri
ἑνύπνια	somnia
ἑνύπνια ὀνείδοντες.	somniabunt.
καὶ γὰρ	Et quidem
ὑπὲρ	super
αὐτῶν δούλους μου	seruos meos
καὶ	&
ὑπὲρ	o o o super
τῶν δούλων μου	ancillas meas
ἐν ταῖς ἡμέραις	in diebus
ἐκείναις	illis
ἐκχεῶ	effundam
αὐτὰς	de
τὸ πνεῦμα τὸς μου,	spiritu meo,
καὶ	&
προφητεύουσιν.	prophetabunt.
καὶ δώσω	Et dabo
σημεῖα	prodigia
ἐν τῷ οὐρανῷ	in calo.
ἀνω,	sursum,

supra
καὶ

et alia eiusmodi, signa etiam iudi-
cij diuini aduentantis sunt.

καὶ σημεῖα
ἐν τῇ γῆ
καὶ τῷ
αἵματι,
καὶ τοῦ
καὶ
καὶ τῆς
καὶ τῆς
καὶ τῆς.

Eclipses solis et lune etiam nun-
tiant diem iudicij diuini: Quem-
admodum et dominus Christus præ-
monuit, dicens: Erunt signa in so-
le et luna et stellis.

ὁ ἥλιος
μεταστρεφθήσεται
εἰς σκοτὶς,
καὶ ἡ σελήνη
εἰς αἷμα:
πρὶν ἢ
ἐλθεῖν
τὸν ἥμεραν
κυρίου
τὸν μέγαν
καὶ ἀφανῆ.

Vicinia et ratio effugiendi exi-
tium, et consequendi salutem, deo
percente iudicium, si homines in
vera fide ac in nomine Christi deū
patrem inuocent.

Καὶ ἔσται,
πᾶς
ὃς αὐ-
τὸν καλέσεται
ἐν ὀνόματι
κυρίου,
σωθήσεται.

Accommodaturus testimoniū pro-
phetiῶν temporibus Christi præ-
sentibus, scita præparatiūcula re-
nouat Apostolus attentionem.

Ἄνδρες
Ἰσραηλῖται
ἀκούετε
τὰς λέξεις
τὰς
ἐν ᾧ

Virum et hominem principio Chri-

et signa
in terra
deorsum,
sanguinem,
et ignem,
et
uaporem
fumi.

infra,

Sol
conuertetur
in tenebras,
et luna
in sanguinem:
antequam
ueniat
dies
domini
magnus
et manifestus.

Et illud est.

Et erit,
omnis
quicumque
inuocauerit
nomen
domini,
saluus erit.

seruabitur.

Viri
Israelitæ
audite
uerba
hæc.
Iesum

ORATIO COMMVNIS

stum ostendit, sed pollentem ser-
mone atq; operibus diuinis: ut di-
scipuli duo euntes in Emaus etiam
loquuntur: sed paulatim ad ipsius
diuinitatem monstrandam descen-
dit. In quo Petri optimi oratoris
prudencia laudatur.

a Eras. 200
Scriptum fuisse
opinatur.

b inter uos

Assueratio hæc, ipsos Israelitas
adhibens testes oculatos, uim ha-
bet argumenti haudquaquam in-
firmi.

c & ipsi, Eras.
Aeth. non ha-
bet coniunctio
nem.

Nihil temere gestum in Iesu Chri-
sto, sed omnia facta sunt eterno et
immutabili consilio dei. Ioann. 3.
Sic deus dilexit mundum, ut tradi-
derit filium, &c. Ephes. 1.

d sic, Raban.

e accipientes
Eras. Raban.

Christus non putatiue, sed uere
passus, crucifixus & mortuus est.

f Alij codices
Lat. affligentes.
Sed postea di-
cit, Crucifixi-
stis: quod hic
etiam expressit
Aeth. & Syr.

Christus resurrexit à mortuis di-
uina potentia, Rom. 1.

τοῦ Ναζωραίου Nazarenum
αὐτοῦ uirum
ἐκ τοῦ θεοῦ approbatum
ἀπὸ τοῦ θεοῦ à deo

ἐκ τοῦ θεοῦ ἡμεῶν^a
ἐν ὑμῖν in uobis
δυνάμεις, uirtutibus,
καὶ τέρασ, & prodigijs,
καὶ σημείοις, & signis,
οἷς ἐποίησε quæ fecit
δὲ αὐτοῦ deus
ὁ θεὸς per illum
ἐν μέσῳ in medio^b
ὑμῶν, uestri,
καθὼς sicut
καὶ αὐτοὶ o o o^c
οἶδατε: sciis:
ἐγὼν hunc
ἐν ἐρεσμελίᾳ definito
βαλὼν consilio
καὶ &
προγνώσας prescientia
τοῦ θεοῦ dei
* ὅτως o o o^d
ἐκδοῦν traditum
λαβόντες o o o^e
ἐκ χειρῶν per manus
ἀνόμων iniquorum
προσέξαντες affligentes^f
ἀνέλετε. interemistis.
Ὁν Quem
ὁ θεὸς deus

ἀνέστη

ἀνέσκη

* ἐκ νεκρῶν

λύσας

τὰς ὁδὸν αὐτοῦ

τὸ θανάτου·

καθότι

ὅτι

ὡς θωακτόν,

κρατέσθαι

αὐτόν

ὡς αὐτόν.

Δαβὶδ

γὰρ

λέγει

εἰς αὐτόν·

πρωτόκωμω

τόν κύριον

ἐνώπιόν μου

ἐξ ὧν πάντες,

ὅτι

ἐκ

δεξιῶν μου

ἔσιν,

ἵνα μὴ

σαλευθῶ.

Διὰ τοῦτο

ὀφθαλμοῖς

ἡ καρδία μου,

καὶ

ἡ γλῶσσά μου

ἡ γλῶσσά μου·

ἐν δὲ

suscitavit

o o o

solutis

doloribus

infernī:

iuxta quod

impossibile

erat,

teneri

illum

ab eo.

David

enim

dicit

in eum:

Prouidebam

dominum

in conspectu meo

semper,

quoniam

a

dextris

est mihi,

ne

commouear.

Propter hoc

latare est

cor meum,

et

exultavit

lingua mea:

in super

D 2

à mortuis, Ac-
thiop.
Bed. addit per
ipsum.

Aliqui libri
ἔδον, ut Pl. 18.
Eras. quatuor.

Eras. de eo, ut
Syrus etiam.

Christi mortem, resurrectionem,
et diuinam gloriam prædictam
fuisse à Dauide, ostendit Psalmo
18. quæ inscripsit Aureolum. Agit
autem de summo bono, ueraciter ho-
minis beatitudine: quam Christus
ut homo post crucis humiliatione
percepit, eiusque facit consortes ut
deus et homo, credentes in ipsum,
qui est uia, ueritas et uita.
Vera beatitudo in dextera dei pa-
tris omnipotentis, in cælestibus
sedibus.

Certissima spes sanctorum, in qua
perferunt animo recto quæuis ad-
uersa.

ORATIO COMMVNIS

Resurrectio corporum humano-
rum in Christo confirmata, ut 1.
Corinth. 15.

Videre, id est, sentire, experiri.

Perfectissima demum felicitas ho-
minibus à deo confertur, ac diui-
num consortium post resurrectio-
nem à mortuis.

Clausulâ Psalmi, quæ maxime ad
propositū facit, Acthiopicus in-
terpres apposuit: quæ nimirum li-
brariorum culpa in Græcis libris
omissa fuit.

Modeste ac prudenter captat A-
postolus loquendi libertatem de
Christo Iesu ac Dauide, aptissima
preparatiuncula sermonē qui du-
rior aliqui Iudeis futurus erat,
præmolliens.

καὶ	ὅ
ἡ σὰρξ μου	caro mea
κατακλιώσεται	requiesces
ἐπ' ἐλπίδι.	in spe.
ὅτι	Quoniam
οὐκ	non
ἐγκατέλιψ	derelinques
τὴν ψυχὴν μου	animam meam
ἐν ᾧ,	in inferno,
οὐδὲ	nec
δώσεις	dabis
τὸν ὁσίον σου	sanctum tuum
ἰδεῖν	videre
διαφθοράν.	corruptionem.
Ἐγνώρισάς	Noras fecisti
μοι	mibi
ὁδόν	uias
ζωῆς,	uitæ,
πληρώσεις με	replebis me
ὀυφροσύνης	iocunditate
μετὰ	cum
τῷ προσώπῳ σου;	facie tua:
* τὸ πνεῦμα	delectationes
* ἐν τῇ	in
* δεξιᾷ σου	dextera tua
* εἰς τέλος.	usq; in finem.
Ἄνδρες	Viri
ἀδελφοί	fratres
ἔστω	liceat
ἐπιεῖν	audenter
μετὰ	dicere
πατρὶνός	o o o

^a sempiter-
na.

^b Braf. cum li-
ceat dicere a-
pud nos liberè.

πῶς ὑμᾶς

πρὸς τὸν

πατριάρχην

Δαβὶδ:

ὅτι

καὶ

ἐπελόγηται

καὶ ἐτάφη,

καὶ

τὸ μνημεῖον αὐτοῦ

ἔστιν

ἐν ἡμῖν

ἄχρι

ῥημέρας

ταύτης.

Προφήτης

ἦν

ὑπαρχών,

καὶ εἰδώς,

ὅτι

ὁρκῶ

ὑμῶσιν

αὐτῷ

ὁ θεός,

ἐκ καρπῶ

ῥιζῶν

αὐτοῦ

καθίσαι

αὐτὸν

ἐπὶ τῷ

θρόνῳ αὐτοῦ,

* καὶ

* σῶσαι

ad uos

de

patriarcha

David:

quoniam

o o o

defunctus est,

et sepultus est,

et

sepulchrum eius

est

apud nos

usq;

in hodiernum

diem.

Propheta

igitur

cum esset,

et sciret,

quia

iureiurando

iurasset

illi

deus,

de fructu

lumbi

eius

sedere

super

sedem eius;

o o o

o o o

o o o

Eraf. apud uos

Quidam codices & habent.

Eraf. quod.

Bed. uentris, ut
Aeth. etiam, &
Psal. 131.
καθίσας,
Eraf. ut collo-
cari.et qd carne
admetNunus enūciat Davidem quidem
mortuum, sed non resurrexisse.Quod promissum diuinum cele-
brat David Psal. 131. Et historia
Regū memorat 2. Reg. 7. cap.Iesus Christus uerus homo ex ge-
nere Davidis. Rom. 1.Hec etiam Aethiop. & Syriaca
transl. non habent. Græci codices
uere uariant. Commentariis Græ-

ORATIO COMMVNIS

^a excitatus esset
ca Verona impressa hunc ponunt
ordinem horum uerborum, quæ
ad propositum facere iudico.

^b Christum
Aliqui cōdices προαδ'us, prescius.

^c cum pra-
uidisset,

^d quidem ha-
bet codex Ve-
ronensis.

Aethiopicus interpres addidit ex
mortuis, ut superius.

^e derelicta
est
Codex Veroneſi. ἡ παραλειφθεῖσα ha-
bet, ut superius scriptum est ἡ πα-
ραλειφθεῖσα.

^f anima ei⁹

ἡ ψυχὴ αὐτοῦ
ἐς ἄδην,

Resurrectionē Christi à mortuis
approbatam sacris eloquijs tem-
pestiuē iam ex palām enunciat
Apostolus.

Argumentum concionis apostoli-
cæ, quod testimoniū reddunt apo-
stoli Christo, ut ascendens in cœ-
lum mandauit. Lucæ ult. Act. 1.

Christus ascendit ad cœlos. Marc.
ult. Act. 1. Phil. 2. et cōsedit in dex-
tera uel ad dexteram dei patris
omnipotentis: ut dextera dei glo-
riam et conditionem cœlestem si-
gnificet. Aliqui dexteram ut cau-
sam efficientem exponunt.
Promissum spiritus s. quem Chri-
stus aliquoties promissit, uelut in

* ἀναστῆναι

* τὸν χριστόν

πρωιδ'ον,

πρωιδ'

* μὲν

ἐν ἀναστάσεως

τοῦ χριστοῦ

ἐκείνου,

ὅτι

παρὰλειφθη

ἡ ψυχὴ αὐτοῦ

ἐς ἄδην,

καὶ

ἡ σὰρξ αὐτοῦ

καὶ

σφαλερώσαν.

τὸν

τὸν ἰησοῦν

ἀνέστησαν

ὁ θεός:

οὗ

πάντες

ἡμεῖς

ἰσμεν

μαρτυρεῖς.

τὴν δεξιὰν

ἐν

τοῦ θεοῦ

ὑψώσεως,

τὴν

ἐπαγγελίαν

τοῦ ἁγίου

o o o^a

o o o^b

prouidens^c

locutus est^c

o o o^d

de resurrectione

Christi,

quia neq,

derelictus est^e

o o o^f

in inferno,

neq,

caro eius

uidit

corruptionem.

Hunc

Iesum

resuscitauit^g

deus:

cuius

omnes

nos

testes

sumus.

Dextera

igitur

dei

exaltatus,

et

promissione

spiritus

πρωιδ'

cœna sacra, Ioan. 14. 15. 16. & ascendens in cœlum, Act. 1. Baptizatus etiam declarans Iesum esse Christum dixit: ille baptizabit spiritu & igne, uel spiritu sancto.

Quidam Græci codices habuerunt, ut glossa ordinaria testatur. Habet etiam Syriaca tyā. Alij uero πνεύμα intelligunt, hunc spiritum. Non eget alia probatione, quod sensibus ipsis perceptum est.

Ascensionem Christi ad cœlos, & gloriam diuinam æqualem deo patri et deo filio probat ex Psal. 109 Loquitur autem propheta uerbis dei ad Mesiam, ut Matth. 22. & Hebr. 1. exponitur.

Hec posita sunt in translatione Aethiopica, ut auctore spiritu sancto Dauidem scripsisse intelligatur: quem admodum & Simeon dicitur in spiritu sancto uenisse in templum.

Donec, nō finite, sed indefinitè hic ponitur, ait Lyranus: quia nunquā deferet Christus dexterā dei, etiā deuictis et oppressis oībus hostib.

πνεύματι

λαβών

πῦρ

τοῦ πατρὸς,

ἐξέχει

τοῦτο

* τὸ δῶρον,

ὃ

νῦν

ὁμῶς

βλέπετε,

καὶ ἀκούετε.

Οὐ γὰρ

Δαβὶδ

ἀνέβη

εἰς οὐ

ρανός,

λέγει δὲ

* πρὸς αὐτόν

* Δαβὶδ

* ἐν πνεύματι

* ἁγίῳ.

Εἶπεν

ὁ κύριος

τοῦ κυρίου

μεο,

κάθισεν

ἐκ

δεξιῶν μου:

donec

αὐθῶ

οὗ ἐχθρούς σου

sancti

accepta

à

patre,

effudit

hoc

donum,

quod

o o o

uos

uideris

& auditis.

Non enim

Dauid

ascendit

in

cœlos,

dicit autem ipse

o o o

o o o

o o o

o o o

Dixit

dominus

domino

meo,

sede

à

dextris meis:

donec

ponam

inimicos tuos

nunc

de illo

Dauid

in spiritu

sancto

ORATIO COMMVNIS

a Bras. certo.
Quidam libri
αριθμ., omni-
no, εξαδέ.

b Bras. rota.

c Aliqui libri
non habent, &c.

d Bras. respi-
citur.

e Hæc uerba
non habet Sy-
riaca transla-
tio.

Ex argumentis hæcenus proposi-
tis, concludit Apostolus constan-
tissime, Iesum Nazarenum cruci-
fixum a Iudæis, esse Mesiam dei
filium, & unicum seruatorem, ac
dominum uniuersorum: qui est o-
rationis status.

Ita Petrus etiam disseruit in conci-
lio Act. 4. ex Psal. 117.

Addidisset Petrus exhortatiuncu-
lam testimonio euangelico, ut cap.
3. nisi compuncti animis interru-
pissent sermonem. Agnoscentibus
ergo & confitentibus peccata, et
requirentibus salutis uiam, propo-
nit summam euangelij, ut ipse do-
minus Matth. 28. *Quæ forma est
absolutionis apostolicæ.*

Vñ baptismum in remissionem pec-
catorum, ut symbolum Constantino-
politani proficitur. Aethiop. di-
cit, & remittetur peccatum uestrum.

ὑποπόδιον	scabellum
τῶν ποδῶν σου.	pedum tuorum.
ἀσφαλῶς	Certissime ^a
ὅτι	sciat
γινώσκω	ergo
πάντες	omnis ^b
οἱ οὐρανοὶ	domus
Ἰσραὴλ,	Israel,
ὅτι	quia
* καὶ	& ^c
κύριον	dominum eum
καὶ Χριστόν	& Christum
αὐτὸν	o o o
ὁ θεός	fecit
ἐποίησε	deus
τοῦτον	hunc
τὸν Ἰησοῦν,	Iesum,
ὃν	quem
ὑμεῖς	uos
ἐσταυρώσατε.	crucifixistis.
(Τοιγαρτοῦ	Proinde)
μετάνοιαν αἰτεῖτε,	pœnitentiã agite, ^d
καὶ	&
βαπτισθήσεσθε	baptizetur
ἐκαστος	unusquisq;
ὑμῶν	uestrum
ἐν ᾧ	in ^e
ᾧ ὀνόματι	nomine
Χριστοῦ	Iesu Christi,
ἐς	in
ἄφεσιν	remissionem
ἁμαρτιῶν.	peccatorum:

καὶ

	καὶ	et
	ἀνέλαθε	accipietis
	τὸν δωρεάν	donum
	τοῦ ἁγίου	spiritus
	πνεύματος.	sancti.
Erigit animos in bonam spem salu-	ὑμῖν	Vobis
utis, applicando promissa diuina.	γὰρ	enim
	ὅτι	est
	ἡ ἐπαγγελία,	repromissio,
	καὶ	et
	τοῖς τέκνοις	filijs
	ὑμῶν,	uestris,
Sumpta hæc uidentur ex Danie-	καὶ πάντις	et omnibus
lis oratione, cap. 9. et Esa. 57.	τοῖς ἐξ μακρὰν,	qui longè sunt,
Hæc in commentarijs Græcorum	* καὶ	o o o
addita sunt.	* τοῖς ἐγγύς,	o o o
	ὅσας αὖ	quoscuq;
A deo uocati et electi per gratiã	πρόσκαλεσθῶτα	aduocauerit
illius in Christo seruantur.	κύριος	dominus
	ὁ θεός	deus
	ἡμῶν.	noſter.
Admonitio grauiß. ut salutis eter-	Σωθῆτε	Saluamini
ne cãdidati relinquãt prophanos	αἱ	a
cõtemptores Christi, ut Christus	ἐκ γενε-	generatione
etiam, et Paulus cõmonefaciũt.	ἐκ γενε-	ista
Generatio praua ex Deut. ca. 32.	ταύτης.	praua.
Dñs dicit nationẽ prauã et adulte-		
rà, Iudeos puicaces signa petẽtes.		

Ebr. more pos-
sessio notatur.
Vestra est pro-
missio, & filio-
rum ueſtrorũ.

et
ijs qui pp̃e,

Locutionem
Ebraicam Ae-
thiopicus inter-
pres propius
expresſit, in-
quiens: Eripite
animam ue-
ſtram. Ebraei
enim dicunt

הַבְּלִיט בְּנֵשׁוֹחִיבִים Quod Germanicus sermo dicit: Hütend eich bey eß-
werer seel sãligkeit/vo: dem ferkerten volck.

E

ORATIO COMMVNIS
ORATIONIS COMMVNIS XII. APOSTO-
lorū Iesu Christi, in capita & articulos orthodoxæ catho-
licæq; fidei Christianorum, distributio.

QUOD superius de usu amplissimo dixi huius diui-
næ orationis, symbolum totum, & omnes articu-
los fidei, religionisq; & doctrinæ Christianæ summam
continere, id singulatim per suas partes monstrandum
esse uidetur.

Trinitatis my-
sterium.

Mysterium sacrosanctæ ac adorandę trinitatis deum
patrem, deum filium, deum spiritum sanctum non ob-
scure hîc uidemus expressum.

Christus homo
factus ex uirgi-
ne & spiritu
sancto.

Iesum Nazarenum Messiam esse filium Dauidis ho-
minem perfectum, & purissima generatione incarnatū
& genitum, ex Psal. 109. indicatur. Nam Dauid sanctis-
simus propheta, ac Messia progenitor filij dei æterni,
et sui filij secundum carnem purissimam generationem
ex integra uirgine, per sancti spiritus effectiōem assi-
milat generationi roris, qui cœlestium corporum actio-
ne ex uaporibus terræ elicitur. Quod Esaias disertius
expressit; Ecce uirgo concipiet, ac pariet filium. Modū
uerò Gabriel archangelus indicauit dicēs; Spiritus san-
ctus superueniet, &c.

Iesus Christus
passus.

Iesum Christum esse passum, crucifixum, mortuum,
sepultum, ad inferos descendisse, tam perspicue hîc apo-
stoli testificantur, ut nullū symbolū planius exprimat.

Resurrexit
Christus, cuius
uirtute resur-
gent homines.

Resurrexisse quoque à mortuis aliquoties testantur;
quanquam diem tertium non addunt, quod tum Hie-
rosolymis uulgatissimum erat.

Christus ascen-
dit in cœlum.

Ascendisse etiam ad cœlos, & sedere ad dexterā dei
patris omnipotentis Iesum Christum.

Christus ueniet
iudicatum.

Et illum Iesum Nazarenum iudicaturum esse uiuos

&

& mortuos, apostoli eo testantur, quod clarissima uoce pronunciant, hunc Iesum factum esse dominū & Christum. Namq; oracula diuina Messia assignant gubernationem uniuersorū & iudicium, ut in Daniele, in Esaiā, in Psalmis, & in alijs scriptis liquet. Ac Paulus in concione Atheniensium, ut Act. decimoseptimo capite legimus, inquit: Deus qui fecit mundum, & omnia quæ in eo sunt, præstituit diem, in quo iudicaturus est orbem in æquitate per eum uirum, per quē decreuit, fide præstita omnibus, quum suscitauit eum à mortuis.

Vnam quoque ecclesiam sanctam catholicam ostendunt hic apostoli, nimirum coetum, quem deus conuocare dignatus est, seq; illi & bona sua impertiri propter Christum mediatorem. Qui coetus cum peccatis bellū gerit, & studet sanctimonix.

Remissionem uero peccatorum gratuitam in nomine Christi, & iustificationem per fidem nō dubiam neq; ignotam reliquerunt apostoli in hoc sermone.

Baptismi etiam sacramentum, & signum gratiæ diuinæ, quæ absoluit homines à reatu, condonationi peccatorum adiunxerunt. Quem locum etiam obtinet sacramentum unionis & communionis Christianæ, quo salutifera mortis domini memoria peragitur.

Postremo uitam æternā, ac perfectam fidelium beatitudinem non modò confitetur hic apostoli, sed etiam in cælis, in dextera dei monstrant, ac describunt eam,

& remittunt ad sacros libros, in quibus copiosissimè explicata est.

RITVS BAPTISMI

RITVS SACRI BAPTISMI, QVEM DOMINVS Iesus Christus per apostolos ecclesia tradidit, *Matthaei ultimo capite descriptus.*

In nomen Iesu Christi baptizari.

Commentitia baptizandi formula diuinitus repudiata.

Finis baptismi Christiani.

QVEM ritum baptizandi Christus apostolis, et per eos ecclesiae suae tradiderit seruandum usque ad consummationem seculi, refert Matthaeus in fine historiae suae euangelicae. Etsi uero Petrus iubet euangelio credentes in nomine Iesu Christi baptizari, ut Actorum capite secundo & decimo legimus, non tamen ritus à domino traditus aboletur, aut peruertitur. Nam qui baptizantur in nomen Christi Iesu filij dei, baptizantur etiam in nomen dei patris, & dei spiritus sancti, qui ab utroque procedit. Est enim una indiuisa diuinitas sacrosanctae trinitatis. Et inuocationem adorandae trinitatis in sacratissimo lauacro in ecclesijs religiose obseruatam fuisse, testantur beati Hilarij, & aliorum ueterum ecclesiae doctorum scripta. Et iuste damnauerunt ecclesiastici patres ab haereticis excogitatas formulas, ueluti eorum qui baptizarunt in nomine ignoti patris omnium, in ueritate matre omnium, & in Iesu qui descendit. Estque memorabile opus iudicij diuini aduersum prauaricatores sacrae institutionis in historia Nicephori memoriae prodium lib. 16. cap. 35. Quum enim Deuterius Arianus episcopus Constantinopoli baptizaret quendam, ueluti traditionem domini abolens, praeterque morem receptum dicere ausus: Baptizatur Barbas in nomen patris, per filium, in spiritu sancto: unda sacri lauacri derepente disparuit. Quare Barbas territus, & inde profugiens miraculum hoc omnibus patefecit. Finem sacri baptismi Petrus indicat, iubens credentes baptizari in remissionem peccatorum. Adoptat etiam deus

deus, uel ut planius loquar, testificatur adoptatos esse homines, in baptismo per ministerium ecclesiæ: ut qui Adami fuerant miseri ac perditī filij, & natura filij iræ, per diuinam misericordiam in Christo filio dilecto, a peccatis & damnatione iusta liberati, heredes & filij dei efficiantur, ceu regenerati per uerbum & sanctum spiritum. Vnde lauacrum regenerationis uocat apostolus: Paulus.

Et hæc præcipua sunt in sacramento baptismi, ac ueluti partes substantiales. In cæteris libertas ecclesijs moderata & prudens concessa est: quæ hanc seruat regulam, ne quid fiat contra fidem, neq; contra bonos mores, & utritus habeant exhortationem uitæ melioris, ut dicit Augustinus. Addo etiam, ne qua superstitioni aperiat̃ur ianua. Usurparunt quædam sanè Christiani ueteres in baptismo præter asperisionem aquæ, aut tinctionem in nomine trinitatis in remissionem peccatorum, ut candidam uestem, ablutionem pedum ante baptismum, & alia, uerum citra superstitionem. Rursum multi Christiani, ut epistola 119. ad Ianuarium de ritibus ecclesiæ scribit Augustinus, ablutionem pedum, qua ipse dominus formam humilitatis commendauit, ne ad baptismi sacramentum pertinere uideretur, noluerunt in consuetudinem recipere, nonnulli etiam de consuetudine auferre non dubitarunt. Quid autem illi ueteres Christiani hodie facerent, tot rebus in baptismo accumulatis, quæ diu ecclesiæ Christi neglexerunt? Atq; utinam carerent magna superstitione.

Quin uero Alexandrina ecclesia, quæ Marcus euangelista Petri discipulus & filius condidit, & eius episcopus Dionysius, uir eximius doctrina & sanctimonia, Iudeum à Laicis initiatum in uasta solitudine, absq; aqua,

Libera quædam
in baptismo:

Iudicium Alex-
andrinæ ec-
clesiæ.

RITVS BAPTISMI

sed arena ter in eum coniecta in nomine trinitatis, non censuerunt iterum esse baptizandum, sed tantum aspergendum aqua, ne ritus ecclesiæ à Christo traditus, contemptus aut neglectus cuiquam uideri posset.

Institutionem ergo baptismi, & ritum à domino Iesu Christo ecclesijs traditum ex euangelica historia describam per columnas: ut euidentius cerni possit librorum Latinorum, Græcorum, Syriacorum, & aliorum consonantia, & in pauculis uerbis discrepantia, citra tamē dispendium ueritatis historice, & Christianæ pietatis.

Latina uetus translatio.	Græca Mat- thei historia.	Syriaca trās- latio.	Lat. uersio re- spondēs Syr.

<i>Et accedens</i>	καὶ προσελθὼν	ܝܪܕ	<i>Et accedens</i>

Aethiop. domi-
nus Iesus.

<i>Iesus</i>	ὁ ἰησοῦς	ܝܫܘܥ	<i>Iesus</i>
<i>locutus est</i>	ἐλάλησεν	ܡܠܠ	<i>locutus est</i>

<i>eis,</i>	αὐτοῖς.	ܥܡܗܘܢ	<i>cum eis,</i>

<i>dicens:</i>	λέγων:	ܠܐܡܪ	<i>& dixit</i>

○ ○ ○	○ ○ ○	: ܠܗܘܢ	<i>eis:</i>

<i>Data est</i>	ἑδόθη	ܐܬܝܬܝܬܝܬ	<i>Data est</i>

<i>mibi</i>	μοι	ܠܝ	<i>mibi</i>

<i>omnis</i>	πᾶσα	ܠܐ	<i>omnis</i>

<i>potestas</i>	δύναμις	ܫܠܬܢ	<i>potestas</i>

Aethiop. caeli
& terræ.

<i>in caelo</i>	ἐν οὐρανῷ	ܡܫܡܝܐ	<i>in caelo</i>

<i>& in terra.</i>	καὶ ἐπὶ γῆς.	ܠܥܐܪܥܐ.	<i>& in terra.</i>

Hæc uerba si-
militer ponun-
tur Ioā. 20. c2.
an translat. Sy-
riaca: defunctus
etiam hic in Ae-
thiop. transla-
tione, & in 2-
tijs.

*uel mittēs
sum.*

* καθὼς	ܠܥܝܢܐ	<i>Et quemadmodū</i>

* ἀπὸ πατρὸς	ܠܥܝܢܐ	<i>misit me</i>

* καὶ ἔγω	ܐܝܬܝ	<i>pater meus,</i>

○ ○ ○	ܐܬܝ	<i>etiam</i>

* πῶς	ܡܫܡܝܐ	<i>ego</i>

○ ○ ○	ܡܫܡܝܐ	<i>mitto</i>

	ܡܫܡܝܐ	<i>ego</i>

+ ὑμᾶς

Latina uetus Græca Mat- Syriaca trās- Lat. uersiore-
translatio. thæi historia. latio. spondēs Syr.

Euntes	*ύμᾱς.	לכון.	uos.	
ergo ^a	πορεύσιντες	ולך	Ite	
docete	μαθετεδιδάσκετε	חביל	prædicatum,	
omnes	πάντα	תלמוד	docete	
gentes,	τὰ ἔθνη,	כלהון	uniuersos	
baptizantes	βαπτίζοντας	עממא	populos,	
eos	αὐτοὺς	ועמרו	& baptizate	
in nomine	εἰς τὸ ὄνομα	אנון	eos	
patris,	τοῦ πατρὸς,	כשם	in nomine	
& filij,	καὶ τοῦ υἱοῦ,	אבא	patris,	
& spiritus	καὶ τοῦ ἁγίου	וכרא	& filij,	
sancti:	πνεύματος:	ורוחא	& spiritus	
docentes	διδάσκοντες	קדושא:	sancti:	
eos	αὐτοὺς	ואלען	Et docere	
seruare	τηρεῖν	אנון	eos,	
omnia	πάντα	ונטרון	ut seruent	
quæcumq;	ὅσα	כל	omnia,	
mandauimus	ἐνεταλάμην	מא	que	
uobis.	ὑμῖν.	רעקדתבין.	mandauimus uobis.	
Eccce	καὶ ἰδὲ	○ ○ ○ ○ ○ ○		
ego	ἐγὼ	וחא	Et ecce	
uobiscum	μετ' ὑμῶν	אנא	ego	
sum	ἐμὶ	עמרון	uobiscum	
omnibus	πάντας	אנא	ego	
diebus	τὰς ἡμέρας	כלהון	omnibus	
usq; ad	ἕως	יומא	diebus	
consummationē	ἐλσιωτελείας	ערמא	usq; ad	
seculi.	τοῦ αἰῶνος.	שולמא	consummationē eius	
		רעלמא	seculi.	
		אמן.	Amen.	

a Ergo in Gre-
cis libris deef-
se, in Latinis
quibusdam, aut
legi, notauit
Erasm. Habet
Aeth. etiā con-
iunctionem.

In nomen, Lau-
rent. Valla.

uel sum

Vsq; ad, uel do-
nec, in scriptu-
ris sanctis non
tollit, quæ post
hæc futura sūt.

Aethiop. etiam
addidit, Amē.

RITVS COENAE
RITVS COENAE DOMINICAE, DESCRI-
ptus à beato Matthæo capite 26.

Semper diabo-
lus infestus coe-
næ domini fuit:
sed Christus
vindicauit.

MYSTERIA unionis & communionis Chri-
stianæ, in quibus gratulatoria memoria pas-
sionis dominicæ nostræq; salutis agitur, ho-
stis gloriæ dei & humanæ salutis à prima in-
stitutione corrumpere & pervertere molitus est, idq; mo-
dis uarijs, & ab omni parte. Rursum uerò dominus Ie-
sus Christus, qui promisit ecclesiæ suæ, quam sanguine
suo pretioso redemit & sanctificauit, quam unice dili-
git, non deserturum eam, sed omnibus diebus mansurū
cum illa, semper asseruit per idoneos ministros sanctissi-
ma sui corporis & sanguinis mysteria à corruptelis.

Ecclesiæ Co-
rinth. lapsus in
cœnâ domini.

Vtq; nonnulla exempla carptim attingam, Corinthij
rectissimè à diuo Paulo instituti conuerterant mysticā
& sacrosanctam cœnam in cōmessationem profusam,
& tantum non in liberalia Bacchi & orgia. Quos apo-
stolus grauiter obiurgat, & reuocat domini cœnam ad
primam & perfectissimam formā illam, quam per apo-
stolos ab ipso Christo acceperat.

Symbolorum
panis & uini
corruptela.

Aliqui symbola ipsa corporis & sanguinis domini
panem atq; uinum temerarie ac prophane corruerunt
uel addendo aliquid, uel detrahendo. Nam hæreticus
Marcus, ut Irenæus de illo scribit, magicis præstigijs ui-
ni colorē mutauit, ut sanguis appareret. Aliqui sangui-
nem infantis, & carnes humanas addiderunt, caseumq;
pani adiecerunt artotyrity: ut nefandas borboritarum
epulas silentio præteream. Aquarij, Ebionitæ, Marcio-
nitæ, Hydroparastatæ, & alij aquam solam in calice be-
nedictionis obtulerunt. Eos reprehenderunt uiri san-
ctissimi, qui aduersus hæreses istas libros ediderunt. Im-
primis

primis uerò beatus Cyprianus martyr Christi, & episcopus Carthaginis doctissimus simul et sanctissimus ostendit, quanta religione institutionem domini obseruari oporteat in cœna sacrosancta. Librum enim scripsit, ut Augustinus uocat, siue epistolam ad Cæciliū presbyterū, in qua multis rationibus & diuinis testimonijs demonstrat, id esse in cœna domini faciendum, quod ipse Christus summus pontifex & author sacramenti fecit, & facere præcepit, neque licere ab eo recedere ulla humana & nouella traditione. Quem sermonem grauissima exhortatione terminat: quæ utinam Christianis proceribus, & uulgaribus hominibus omnibus notā, & memoriæ affixa esset. Sunt enim hæc uerba ipsius: Si dei & Christi sacerdotes sumus, non inuenio, quem magis sequi quā deum & Christum debeamus: cum ipse in euangelio maxime dicat: Ego sum lumen mundi: qui me secutus fuerit, non ambulabit in tenebris, sed habebit lumen uitæ. Ne ergo in tenebris ambulemus, Christum sequi, & præcepta eius obseruare debemus. Quia & ipse alio loco mittens apostolos, dixit: Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Ite ergo, & docete omnes gentes, tingentes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti: docete eos obseruare omnia, quaecunque præcepi uobis. Quare si in lumine Christi ambulare uolumus, à præceptis eius & monitis nō recedamus, agentes gratias, quod dum instruit in futurum quid facere debeamus, de præterito ignoscit, quod simpliciter errauimus: & quia secundus aduentus nobis appropinquat, magis ac magis benigna eius & larga dignatio corda nostra luce ueritatis illuminat. Religionī igitur nostra congruit & timori, & ipsi loco atque officio sacerdotij nostri, frater charissime, in dominico calice miscēdo

Dicit Cyprianus
scriptum de sacramento corporis & sanguinis domini.

Notate uerba,
signate mysteria, & misistores miseri.

RITVS COENAE

& offerendo custodire traditionis dominicæ ueritatem, & quod prius apud quosdam uidetur erratum, domino monente corrigere. Vt cum in claritate sua & maiestate cœlesti uenire cœperit, inueniat nos tenere, quod monuit, obseruare quod docuit, facere quod fecit. Hactenus diuus Cyprianus Cornelio episcopo Romano & martyri amicissim⁹, & à diuo Hieronymo, Augustino, Lactantio, & alijs ecclesię doctoribus laudatissimus uir. Quid autem hodie diceret, uidens missam istam ecclesiæ Romanæ longè degenerem à prima institutione domini Iesu Christi? Ceterum quòd aquam etiam uino misce-
Num aqua etiā
 calici miscēda.

Mores & uita
 sancta imprimis
 requiruntur in
 ministris & dispensa-
 toribus sacro-
 rum.

Quum ætate Hieronymi iam administri sacrorum mysteriorum, & ecclesiæ præsides illotis pedibus & manibus, atq; impuris animis, & uita turpi sacra cōtaminarent, ut quondam filij pontificis Eli, diuus Hieronymus grauissima reprehensionē occurrit. Cuius uerba huc adscribere placuit ex commentarijs eius in caput tertium Sophoniæ prophetæ. Nam sic loquitur: Prophetæ etiā, id est, magistri, qui se putant docere populos, & de scripturis sermocinari, *πρὸς τὸν λαόν*, id est, portantes spiritum siue spirituales, & hoc *ἐκ τῆς προφητείας* legendum, sunt uiri contemptores. Non enim docere, sed facere in ecclesia conuenit, non factis uerba destruere. Ceterum tu cum alium doceas, & ipse non facias, non tam doctor quàm contemptor uocandus es. Sacerdotes quoque qui eu-
 chari-

charistia seruiunt, & sanguinem domini populis eius diuidunt, impiè agūt in legem Christi, putantes *uocari* imprecantis facere uerba, non uitam: & necessariā esse tantum solennem orationem, & non sacerdotum merita. De quibus dicitur: Et sacerdos in quo fuerit macula, non accedet offerre oblationes domino. Et postea: Sacerdotes qui dant baptismum, & ad eucharistiam domini imprecantur aduentū, faciunt oleum chrismatis, manus imponunt, catechumenos erudiunt, leuitas & alios constituunt sacerdotes, non tam indignantur nobis hæc exponentibus, & prophetis uaticinantibus, quàm dominum deprecantur, & studiose agant, ne de sacerdotibus qui uiolant sancta domini esse mereantur. Non em̃ dignitas, & nomina dignitatum, sed opus dignitatis, & principes, et iudices, & prophetas, & sacerdotes saluare consueuit. Qui episcopatum, inquit Apostolus, desiderat, bonum opus desiderat. Videte, quid dixerit: bonum opus desiderat, non dignitatem. Si autem despecto opere solam aspexerit dignitatem, citò corrui turris in Siloa, & excelsę cedri fulmine feriūtur, & erecta ceruix frangitur, & cygnus extento collo & in sublime se tendens inter immundas uolucres computatur. Quæ tamen eo non pertinent, quasi ex dignitate ministrorum pendeat sacramentorum dignitas.

Porro quū temporibus Iustiniani optimi principis, qui ius Romanum curauit emendari, & ordinari compendiosius, imminente iam fœdissima defectione, quā inuexit Mahumed, & Rom. Papa non absimiliter, alii qui ministri & antistites sacrum baptismum & eucharistiā præter morem à domino traditum, & in ecclesijs sanctis ac uerè apostolicis seruatum transgredierentur, constitutione authenticā optimus & sacratissimus Imperator eos

Eucharistia Latinis sonat actionem gratiarum quo nomine coena etiā mystica uocatur.

Respicit ad dñm: Peccatores non exaudivit deus: Eratione; Cyprianus & alij multi putarunt hæreticorum baptismum nullum esse.

Multis ecclesijs prelati aliter hodie uidentur.

Degradatio sacerdotum ex ipsorum culpa.

D. Iustiniani reformatio.

RITVS COENAE

ad diuinæ ordinationis formam, & sacrorum canonum obseruationem reuocauit: ut ritè sacra administrentur ad captum etiam populi Christiani. Inter alia autem uerba constitutione CXXIII, ita loquitur diuus Iustinianus: Aliqui sacerdotes ne ipsas quidem sacrae oblationis & sacri baptismatis preces scire dicuntur. Dei itaque iudicium reuoluentes in animo in unoquoque horum quæ renunciata sunt nobis, quæstionem & correctionem canonicè iussimus procedere. Nam si generales leges ea quæ perperam admittuntur à laicis, non concedunt sine quæstione & uindicta relinqui: quomodo ea quæ à sanctis apostolis & patribus ad fidelium hominum salutem regulariter sunt disposita, despici sustineamus? Et enim qui sacros obseruant canones, hi domini dei potius auxilio: Et qui hosce præuaricantur, ij seiplos condemnationi subiiciunt, Et reliqua.

Multiplex & horrenda coenæ sacrae deprauatio.

Effectus passionis domini & gratiæ dei humane actioni adtributus.

Sacrificiū pro memoria passionis domini.

Eo tempore ambitiosa contentio de primatu in ecclesia Christi, quæ primam quoque & sanctissimam coenā inturbauit, apostolis ipsis de maioriæ, ut uocant, inter se contendentibus, inter ecclesiarum antistites oborta est, maximè inter Constantinopolitanum & Romanum archiepiscopum. Et ab eo tempore multi errores & foedissimæ deprauationes agminatim inuaserunt coenam dominicam. Nam effectus passionis Iesu Christi, qui corpus suum tradidit in mortem pro mundi uita, & sanguinem effudit in ara crucis abluentem peccata fidelium, translatus est in opus hominum, qui eucharistiam celebrant: ut quibus applicatur opus illud operatum seu uiuis seu mortuis, liberentur à peccatis & ab alijs malis, & percipiant bona tum æterna, tum temporaria. Mox itaque commemoratio passionis domini & redemptionis nostræ conuersa est in sacrificium non modò eucharisticum

ficum & gratiarum actionis, uerum etiam expiatoriū. Ut quum semel seipsum patri cœlesti obtulerit dominus Iesus in spiritu sancto, semel pro nobis sit mortuus æternæ redemptione inuenta, & amplius non moriatur, manibus tamen sacerdotum in plurimis locis millies quotidie offeratur, pro peccatis & pro salute uiuorum ac mortuorum.

Ad hoc igitur sacrificium necessaria fuit corporalis præsentia sanguinis, carnis, corporis, & totius Christi; quare excogitati sunt modi statuendæ illius præsentia corporalis. Alter est modus conuersio miraculosa panis & uini, hoc est, symbolorū & specierum, in substantiam corporis & sanguinis Christi, adeoq; corporalium rerū & elementorum aquæ, uini, panis, in essentiam totius Christi ueri dei, & ueri atq; perfecti hominis. Et huic nouæ transformationi, quum uirtute uerborum consecrationis, & characteris indelebilis, quem sacerdotes à Papa Romano & ab episcopis ab illo confirmatis, habere existimantur, apostolica potestate ex rebus uulgaribus Christus sacrificandus per manus sacerdotum efficitur, nouum etiam nomen transsubstantiationis excogitatum est.

Corporalis
præsentia
Christi.

Transsubstan-
tiatione in sacra-
mento altaris.

Altera uia & ratio statuendi corporalem præsentiam Christi, est alligatio siue coniunctio rerum cœlestium, spiritualium, quæq; mente percipiuntur, ad res terrestres, corporales, & sensibus obiectas, per unionem sacramentalem. Ut quicumq; symbola percipit corporeis sensibus, simul etiam res cœlestes, ipsum Christum totū corpore percipiat. Vnde nō modò quæsitum, sed etiam pronunciatum & decretum est, in sacramento à prophætis etiam & impijs hominibus, ne dicam muribus, sumi carnem & sanguinem Iesu Christi; quæ quicumque edit

RITVS COENAE

Interpretatio-
nes uerborum
sacramentaliū.

Adoratio &
cultus soli deo
debitus, sacra-
mentis obue-
nit.

Missæ merces
uignalis & uen-
dibilis, & aræ
tabernaculi, & cæ-
pta nundina-
ria.

Communica-
tio sub una tan-
tam specie.

Contentiones
prophanæ in
causâ sacramen-
torum.

Restitutio inte-
gritatis sacra-
mentorum.

& bibit, uiuet in æternum. Inde natæ sunt diuersæ & pugnātissimæ interpretationes uerborum sacramentaliū, & stupenda confusio signorum & rerum quæ significantur sacris symbolis. Et quia persuasione illam admiscere homines, Iesum Christū offerri, & corporali modo, aut alio quopiam ineffabili modo presentem adesse, cultus etiam latriæ accessit & adoratio. Itaq; in altari ostentatur deus Mauzim, id est, deus munitionum & præsidianus, nēpe Christus ille factitius, & recluditur in delubra gemmea, aurea, argentea, in altaria, in parietes templorum, & circumgestatur in pompis: ut ethnici homines deos suos in manibus & digitis suis circumgestarunt. Conuersum quoq; est sacrificium missæ in negotiationem quæstuosissimam, ut uendantur, emantur, conducantur, elocentur missæ, & bona omnifaria, quæ applicatio missæ hominibus conferre putatur. Postremo pars altera laicis quantumuis pijs & sanctis negatur, & sub specie panis simul corpus Christi, & sanguis propter concomitantiam dari solet: quantumuis autem impuris sacrificulis mysteriorum tractatio permittitur, diuinis legibus, ecclesiasticis canonibus, & Christianorū Imperatorum constitutionibus uoce clarissima reclamantibus. Taceo digladiationes quorundam acerbissimas de modo præsentie Christi, & manducationis, deq; uerborum sacramentalium significatione; taceo damnationes iniquas orthodoxorum Christianorum, qui de ueritate corporis & sanguinis domini, ac natura diuina & humana in Christo rectissimè sentiunt, qui usum coenæ domini agnoscunt, qui ritum, à Christo summo & æterno pontifice traditum obseruant, & qui uerba mystica exemplo ueterum theologorum rectè interpretantur. Simplicissima igitur & cōpendiosa reformatio esset coe-

set cœnæ dominicæ, si missa Romana tot modis corruptissima penitus aboleretur, & forma cœnæ diuino uerbo congruens ecclesijs redderetur. Quemadmodum etiam D. Martinus Lutherus sanctæ memoriæ, faciendū esse docuit in cōsultatione de reformanda ecclesia, iniunctio facta à missa Romana.

Lutheri sententia de Papiſticorū missa reformanda.

Cœnam dominicam totam perfectissimè descripsit beatus Iohannes; præter uerba solennia mysterij, quæ reliqui tres euangelistæ reddiderunt, & copiosius etiam Paulus apostolus scribens ad Corinthios. Manducationem uerò spiritualem & salutiferam corporis Christi, & sanguinis perceptionē docuit dominus Iesus in schola oppidi Caphernaum; ut Ioannis 6. cap. legimus. Hoc autem loco ritū cœnæ ex euangelica historia beati Matthæi proponam, collatis per columnas uarijs interpretationibus; ut in ritu baptismi paulò antè factum est.

Quibus in locis domini cœna exponatur.

Latina uetus.	Græca.	Syriaca.	Lat. respon.	Syr.
Cœnantibus ^a	Εδιδόντων	ܕܪܝܢܐ	Quum	ܐܒܪܗܡܐ
autem	καὶ	ܕܝܢ	hi	ܐܒܪܗܡܐ
eis,	αὐτοῖς,	ܕܥܝܢܐ	manducarent,	ܐܒܪܗܡܐ
accepit	λαβὼν	ܕܩܠܐ	accepit	ܐܒܪܗܡܐ
Iesus	ἰησοῦς	ܝܫܘܥ	Iesus	ܝܫܘܥ
panem,	τὸν ἄρτον	ܕܠܗܡܐ	panem,	ܠܗܡܐ
& benedixit	καὶ εὐλογῶν	ܕܒܪܟܐ	& benedixit,	ܕܒܪܟܐ
refregit,	ἔκλασεν	ܕܩܨܐ	& diuisit,	ܕܩܨܐ
deditq;	καὶ ἔδωκε	ܕܝܚܒ	& dedit	ܕܝܚܒ
discipulis	τοῖς μαθηταῖς	ܕܬܠܡܝܕܝܐ	discipulis	ܕܬܠܡܝܕܝܐ
suis,	αὐτοῖς	ܕܝܢ	suis,	ܕܝܢ
& ait:	καὶ εἶπε:	ܕܐܡܪ	& dixit:	ܕܐܡܪ
Accipite,	λάβετε,	ܕܟܒܐ	Accipite,	ܕܟܒܐ
& comedite,	φάγητε,	ܕܐܒܠܐ	& comedite	ܕܐܒܠܐ

a Braeden-tibus.

al. ὑπερίστας, quum egisset gratias.

Eraf. cetera copulam &.

RITVS COENAE

Latina uetus.	Græca.	Syriaca.	Lat.respon.Syr.
boc	ὅδε	ܠܗܢܐ	boc
est	ἐστὶν	ܐܝܢܐ	o o o
corpus meum.	τὸ σῶμα μου.	ܡܝܬܬܐ	corpus meum.
Et accipiens	καὶ λαβὼν	ܐܝܬܐܢܐ	Et accipit
calicem	τὸ ποτήριον,	ܡܝܬܬܐ	calicem,
gratias egit,	καὶ εὐχαριστήσας	ܐܝܬܐܢܐ	& gratias egit,
& dedit	ἑδώκεν	ܐܝܬܐܢܐ	& dedit
illis,	αὐτοῖς	ܠܗܢܐ	eis,
dicens:	λέγων:	ܐܝܬܐܢܐ	ac dixit:
o o o	o o o	ܡܝܬܬܐ	accipite,
Bibite	πινετε	ܐܝܬܐܢܐ	bibite
ex hoc	ἐξ αὐτοῦ	ܡܝܬܐ	ex eo
omnes.	πάντες.	ܠܗܢܐ	omnes uos.
Hic	τῶδε	ܠܗܢܐ	Hic
est enim	ἔστιν ὅτι	ܐܝܢܐ	o o o
sanguis meus	τὸ αἷμα μου	ܡܝܬܐ	meus sanguis
noui	τὸ καινῶς	ܡܝܬܐ	testamenti *
testamenti,	ἁγιασμένου	ܡܝܬܐ	noui,
qui pro	τὸ περὶ	ܡܝܬܐ	qui pro
multis	πολλοῖς	ܡܝܬܐ	multis
effunditur	ἐκχυνόμενον	ܡܝܬܐ	effunditur
in remissionem	ἐν ἀφεσιν	ܡܝܬܐ	ad remissionem
peccatorum.	ἁμαρτιῶν.	ܡܝܬܐ	peccatorum.
Dico	λέγω	ܡܝܬܐ	Dico
autem	ἰδοὺ	ܡܝܬܐ	o o o
uobis,	ὑμῖν,	ܡܝܬܐ	o o o
quod	ὅτι	ܡܝܬܐ	o o o
non	ὃ μὴ	ܡܝܬܐ	quod non
bibam	πιῶ	ܡܝܬܐ	bibam
amodo	ἄρ' ἄρ'	ܡܝܬܐ	posthac,
de	ἐκ	ܡܝܬܐ	de

Eraf. enim in
Græcis libris
non est. Atqui
multi habent.
a Græcum
ἐκ τούτου.

effunditur, E-
raf. & Valla.

Eraf. posthac.
ex nunc.

boc

Latina uetus. Græca. Syriaca. Lat. respon. Syr.

boc	τότο	הנא	hac.	
genimine ^a	τὸ γένηματός	ילדא	jobole	
uiris	ῥαμπίλς	רגפתא	uiris	a Brasfude.
usq; in	ἕως	ערומא	usq; ad	
diem	ῥαμόβας	ליוםא	diem	
illum,	ἐκείνης,	○ ○ ○ ○ ○ ○		
cum	ἐν τῷ	רבח	in quo	
illud	αὐτό	○ ○ ○		
bibam	πίνω	אשתויהי	bibam ipsum	
uobiscum	μεθ' ὑμῶν	עמכון	uobiscum	
nouum	καινόν	חדתא	nouum	
in regno	ἐν τῇ βασιλείᾳ	במלכותא	in regno ipsius	
patris mei.	τὸ πατρός μου.	ראלחא.	dei.	
Et hymno	καὶ ὑμνήσαν	ושבחי	Et laudes dixerūt	Brasf. cum di-
dicto	τῷ	○ ○ ○ ○ ○ ○		xissent uel ceol
exierunt	ἐξῆλθον	ונפקו	& egressi sunt	nissent laudes.
in montem	εἰς τὸ ὄρος	לטור	ad montem	
oliveri.	τῷ ἐλαιῶν.	ורתא.	olearum.	

RITVS COENAE DOMINICAE, DE-
scriptus summam ex Euangelistis omnibus,
& Paulo apostolo.

ANte diem festum paschæ misit dominus Iesus ē discipulis suis duos in urbem Hierusalem, ut apud quendam pararent pascha in coenaculo. Vespereq; facto cum duodecim discipulis discubuit, & ait illis: Desyderio desyderauī hoc pascha manducare uobiscum, antequam patiar. Dico enim uobis, quia ex hoc non manducabo illud, donec impleatur in regno dei. Et ac-

RITVS COENAE.

cepto calice gratias egit, et dixit: Accipite, & diuidite inter uos. Dico enim uobis, quod non bibam de generatione hac uitis, donec regnum dei ueniat. Et cœna parata lauit pedes discipulorum, docens se illis præbuisse exemplum, ut faciant similiter, obsequia etiam humilissima exhibendo fratribus. Cœnantibus autem illis & uescientibus accepit D. Iesus panem, & gratias egit, ac benedixit, & fregit, deditq; discipulis suis dicens: Accipite, comedite. Hoc enim est corpus meum, quod pro uobis traditur ac frangitur: hoc facite in mei commemorationem. Similiter & cœna peracta Iesus accepit calicem, & egit gratias, deditq; discipulis suis dicēs: Bibite ex hoc omnes. Et biberunt omnes ex illo. Et ait illis: Hic est calix nouum testamentum in meo sanguine: hic est sanguis meus noui testamenti, qui pro uobis & pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Hoc facite quotiescunq; bibetis, in mei commemorationem. Quotiescunq; ergo manducabitis panem hunc, & calicem hunc bibetis, mortem domini annunciabitis, donec ueniat. Itaq; quicunq; manducauerit panem hunc, & biberit calicem hunc indignè, reus erit corporis & sanguinis domini. Probet autem seipsum homo, & sic de panē illo edat, et de calice bibat. Qui enim manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat, & bibit non dijudicans corpus domini,

V T P I E C O M P O N I E T D E P O N I

*posset contentio de sacramento corporis &
sanguinis domini, & restitui huius
mysterij integritas.*

EX his ergo quæ nos oracula diuina docent agere & credere in sacramento corporis & sanguinis domini Iesu Christi, homo pius & ueritatis studiosus discrimen aliquod cernit in rebus his, quæ multæ concurrunt sæpe in mysterijs: quòd aliæ pertinent uelut ad substantiam et corpus sacramenti, quæ religiosissime retinere oportet, neq; in ijs licet à præscripto Christi ulla humana & nouella traditione recedere, ut ait Cyprianus, utq; apostolus protestatur, se Corinthijs illud ipsum tradidisse, quod accepit à domino. Aliæ sunt liberæ obseruationis, quæ possunt ecclesiæ singulæ suo iudicio conseruandæ & exercendæ pietati accommodare: in quibus diuersa consuetudo non dirimit neq; uiolat Christianam societatem.

Ad substantiam eucharistiæ pertinent uerba solennia fœderis diuini, quæ promittunt ac offerunt hominibus fidelibus gratiam dei, remissionem peccatorum, & uitam æternam in morte seruatoris Iesu Christi. Veluti quum dominus ait: Accipite, comedite, hoc meum est corpus, quod pro uobis traditur, ac frangitur. Hic calix est uoui testamenti in meo sanguine, qui pro uobis effunditur. Quæ uerba consecrationis aliqui uocant. Ad substantiã quoq; pertinent res, quas nominatim & diserte uerba testamenti noui expriment, panis & uinum res symbolica, terrestres, corporeæ & obiectæ sensibus corporis, itemq; corpus Christi, & sanguis Christi, adeoq; totus Christus panis ille cœ-

Substantiam
eucharistiæ spe-
ctantia: Verba
solennia fœde-
ris diuini.

Symbola, &
res spiritu ac
fide percipien-
dæ.

PIA COMPOSITIO

Unio sacramentalis.

Perceptio signorum & reum signatarum.

Finis sacramenti & coenae dominicae.

lestis, qui dat uitam mundo, & potus uiuificus. Quae res manent in sua quaeque natura & essentia, & simul unum fiunt ex diuina institutione ac pacto, & mutua fide dei praestantis id quod promittit, hominisque percipientis fide, quod illi offertur. Quam siue mysticam & symbolicam unionem, siue unionem sacramentalem dicere licebit, siue alio modo enunciare. Augustinus quidem dicit: Accedat uerbum ad elementum, & fit sacramentum. Irenaeus autem: Quando mixtus calix, & fractus panis percipit uerbum dei, fit eucharistia sanguinis & corporis Christi. Ad symbola pertingit sensus corporis, puta oculorum, aurium, manuum, oris, & palati, & uentris; ad res coelestes pertingit mens sursum euecta in coelos, ubi Christus sedet in gloria dei patris omnipotentis. Vtque diui Bernardi uerbis utar: Usque ad speciem panis pertingit sensus exterior, ad ueritatem carnis fides interior. Neque inania symbola dicenda sunt, in quibus caro Christi & sanguis proponitur, ut res signata in signis sunt, in fidelibus autem praesentem uirtutem exerunt. Huc pertinet quoque finis & usus multiplex sacramenti. Nanque dominus iubet facere in sui memoriam: quod Paulus explicat, mortem domini praedicantes, donec ueniat. Estque adiuncta gratiarum actio: unde nomen *δχαριστίας*, id est, gratiarum actionis inditum est. Ob signatur etiam euangelica promissio: ut Paulus circumcisionem dicit *σφραγίς* signaculum iustitiae fidei. Vnde fides in sacra coena ueluti recreatur, alitur, excitatur, confirmaturque fiducia in diuinam beneuolentiam propter mediatorem Christum passum pro nobis. Apostolus uocat etiam *κοινωνία* communionem corporis & sanguinis domini. Theologi *μεθών* etiam, id est, participationem uocarunt, & *μετέλθω*, & *μετέσθω*.

enim. Perceptis enim corpore & sanguine domini spiritaliter ac uerè per fidem Christo uniuntur p̃ij, ut cum illo bonorum omnium communionem habeant, sintq̃ archissimo foedere inter se deuincti Christiani. Est igitur in mysterijs etiam obligatio ad officia pietatis, & obseruationem Christianæ doctrinæ: in qua non deest nota & professio religionis seiunctæ ac remotæ ab omnibus alijs sectis gentilium Iudæorum, Mahumedis, & hæreticorum.

In cæteris rebus ecclesijs permessa est non temeritas & licentia, ut singuli, aut simul uniuersi absque magnis causis subinde uariant in sacratissimis mysterijs, sed libertas, quæ moderatè ac prudenter omnia refert ad gloriam dei, & salutem communem. Quæ libertas cuiusmodi sit, in rebus aliquot sacramentalibus dispiciamus.

Dominus Iesus Christus in domo priuata cœnam sacram instituit, quum & agnus paschalis in ædibus priuatis ederetur. Ecclesiæ uerò non peccant, sed rectè faciunt cœnam in templis peragendo, aut in ædibus priuatis, ut fauiente persecutione p̃ij fecerunt.

Dominus Christus uesperis cum discipulis sacram illo primum obiit, quum & agnus ad uesperam comederetur ex diuina lege. Non peccant tamen ecclesiæ, quæ mane cœnam peragunt: neque Corinthij peccarunt uespere id agentes, neque illi Christiani, qui antelucanis horis, aut noctu egerunt ob imminentia pericula.

Semel cum discipulis suis cœnam mysticam peregit dominus: & liberum ecclesijs permisit uel semel in anno idem facere, uel quater, uel mensibus singulis, uel singulis dominicis diebus. Quod neque probare neque improbare tanquam ex lege uoluit Diuus Augustinus.

Mediæ res & indifferentes in eucharistia.

Locus eucharistiæ celebrandæ.

Tempus cœnæ dominicæ.

Quoties percipienda sacramenta.

PIA COMPOSITIO

Preces & hym-
ni.

Gratias egit dominus Christus, & inuocauit cœle-
stem parentem, cœnaq; peracta laudes cum discipulis
uel dixit, uel cecinit. Formam autem precum et hymno-
rum sacri euangelij historia non expressit, & alij conie-
ctant aliud. Ideo liberum ecclesijs reliquit modum pre-
cum sacrarum & laudum in cœna.

Materia & for-
ma sacrorum
uasorum.

Similiter quæ materia & forma calicis fuerit in pri-
ma cœna domini, sacra historia non exprimit, nec in
quo uase panis fuerit in mensa propositus, an in cani-
stro, an in patina. Itaq; ueteres illi religiosissimi & sa-
pientes Christiani, ut Exuperius episcopus Tolosanus,
& alij probè intellexerunt, non referre, an sanguis do-
mini distribuatur in uitreo, an in ligneo, an in argenteo
uel aureo calice, itemq; an panis sacer & corpus domi-
ni distribuatur uimineis canistris, an patinis ligneis,
stanneis, aureis. Ac Bonifacius egregie percelluit quos-
dam superstitiosulos, uel anxios nimium & exactos in
hisce rebus. Quum enim interrogarent, ex qua materia
fieri deberent sacra uasa, respondit: Olim aureos episco-
pos, id est, doctissimos et sanctissimos ligneis uasis per-
egisse sacra: nunc ligneos episcopos, id est, ineptos &
stupidos aureis uti uasis.

Aqua in calice
benedictionis.

An aquam in calice uino admiscuerit, non exprimit
euangelium. Aliqui coniecturis ducti existimant ui-
num & aquam miscuisse dominum. Ideo Ioannes Chry-
sostomus episcopus Constantinopoleos, & alij damna-
ri non debent, qui ritè fieri censent mysteria etiam sine
aqua in calicem admixta. Rursum Cyprianum episco-
pum Carthaginis & martyrem Christi, atq; alios non
ob id hæreseos aut schismatis damnare debemus, quia
calici aquam adhibuerunt & non merum uinum. Sicq;
pro uino aqua mulsa, uel ceruisia, uel potus alius usur-
petur

petur in ijs regionibus, quæ uino carent, nō corrumpet
id quoq; mysterium unionis et cōmunionis Christianæ.

Vtuntur Græci pane fermentato, alij utuntur pane
azymo. Ea diuersitas in symbolis, modo integritas fidei
& charitatis probè cōstet, nō dirimit fœdus Christianū.

Panis fermentatus & azymus.

Iam uerò sibi liberum esse, diuersis nominibus sacram appellare cœnā ueteres Christiani haudquaquam
dissimularunt. Itaq; uocarunt, cœnam domini, cœnam
sacram, cœnam mysticam, leiturgian, mysticam leiturgian, *μυστικὴν εὐχαριστίαν* mysticum sacrum, eucharistian,
synaxin, *μνήμην τοῦ σωτήρος ἡμετέρου* agapen, memoriam
passionis domini, sacramentum & mysteria corporis &
sanguinis domini, officium sacrum, diuinum officium,
missam & oblationem uel collationem populi Christiani,
& alijs nominibus appellauit.

Nomina uaria cœnæ domini.

Postremo quia res cœlestes & terrestres quarum essentia & natura longè distat, coniunctæ sacramentum
perficiunt, & significantia atq; significata iisdem uocibus
censentur, ut Cyprianus, & Augustinus, & alij do-
cent, propter similitudinem & analogiam, et signa cum
rebus confundi minimè debent, sed aptè inter se distin-
gui, quum res postulat, ut imperitiis mysteria ex-
plicentur docendo, uel disceptando de uera sententia
uerborum sacramentalium agatur cum aduersarijs, uti-
que liberum est ecclesijs, & ecclesiæ tum doctoribus,
tum priuatis hominibus, uerbis diuersis uti, sed aptis &
accommodis. Quod ueteres illi patres & doctores eccle-
siæ fecerūt, & exemplum prætulerunt ætatis nostræ do-
ctoribus ac uulgaribus hominibus. De quibus utinam
aliqui iudicarent æquius, & pronunciarent modestius.
Verum aliqua perstringam hoc loco, si forte contētio-
si quidam placari possint aliquo modo,

Interpretatio uerborum sacramentalium.

*Mysterium, sa-
cramentū, &c.*

Nomen mysterij, & illi cognata uerba mysticus & *μυσικός*, item sacramentum, in sacramento, sacramentaliter, omnino tritissima sunt. Veluti Hieronymus in Comment. Ezech. quadragesimoprimo capite ait, saluatorem mysterium corporis & sanguinis sui tradidisse discipulis. Et Hilarius libro octauo de Trinitate: Sub mysterio uerè carnem corporis sui sumimus. Chrysostomus homilia undecima in Mathezum: In uasis sanctificatis non Christi corpus, sed mysterium corporis Christi continetur. Sacramentum corporis dominici, & ritus sacramenti, pro sacramentaliter dicit Philippus presbyter in expositione Iob. Augustinus epistola 17. Secundum quendam modum sacramentum corporis Christi, corpus Christi est; sacramentum sanguinis Christi, sanguis Christi est.

*Signum, signi-
ficare.*

*Et sanguinem
agni uocat si-
gnum, quo con-
specto angelus
percussor, sit
transiturus do-
mum, ne inter-
ficiat.*

Significandi uerbum & nomen signum, crebro usurpatur, idē scripturæ diuinæ exemplo. Nam beatus Moses Circuncisionem uocat signum fœderis. Augustinus contra Adimantum: Non dubitauit dominus dicere, hoc est corpus meum, quum daret signum corporis sui. Bernhardus de cœna domini: Signo uisibili inuisibilis gratia præstatur. Signa mystica dicit Theodoretus. Thomas de Aquino in hymno missali, quam Sequentiam uocant, species & signa dicit: sub diuersis speciebus, signis tantum & non rebus latent res eximie. Et uerbum significandi usurpat Fulgentius inquitens: Hic calix quem uobis trado, nouum testamentum significat. Ambrosius in commentarijs epistolæ primæ ad Corinthios: Quia morte domini liberati sumus, huius rei memores in edendo & potando carnem & sanguinem, quæ pro nobis oblata sunt, significamus. Et Cyprianus de unctione chrism, significantia & signifi-
cata

cata iisdem uocabulis censentur. Quid igitur peccauit, quid noui protulit aut confinxit D. Zuinglius, uerba coenae iisdem uocabulis interpretando, Hoc est corpus meum, hoc significat corpus meum: aut qui dixerunt, Est signum corporis mei?

Figurae uocabulum usurpauit Tertullianus uetus- Figura, figurae.
 stissimus ecclesiae doctor libro quarto contra Marcio-
 nem: Christus, inquit, acceptum panem, & distributum
 discipulis corpus suum illum fecit, hoc est corpus meum
 dicendo, id est, figura corporis mei. Augustinus Psal-
 mo tertio dicit, in sacro conuiuium dominum sui corpo-
 ris & sanguinis figuram tradidisse, & commendasse.
 Beda capite uigesimo secundo Lucae ait, Dominum pro
 carne agni paschalis & sanguine sacramentum suae car-
 nis & sanguinis in figura panis & uini substituisse. Et
 uerbum ipsum Augustinus usurpauit, inquit; Per
 uinum sanguis Christi figuratur. Eodem sensu ponit
 Theodoretus formam. Atque illis uerbis usus est D.
 Oecolampadius.

Suntque finitimae uoces, imago, similitudo, species. Imago, similitudo, species.
 Species uocat Thomas Aquinas, Bernhardus, Grego-
 rius Magnus. Gelasius autem contra Eutychianos &
 Nestorianos: Imago & similitudo corporis & sangui-
 nis Christi in actione mysteriorum celebrantur. Augu-
 stinus ad Bonifacium epistola uigesimatertia: Si sacra-
 menta quandam similitudinem earum rerum, quarum
 sacramenta sunt, non haberent, omnino sacramenta non
 essent. Ex hac autem similitudine plerumque, etiam ipsa-
 rum rerum nomina accipiunt.

Symbole corporis & sanguinis domini & mystica Symbolum.
 symbola dicit Theoderitus: eaque uoce utitur non se-

PIA COMPOSITIO

mel Dionysius theologus, & alij quàm plurimi.

Typus, ἀντίτυπος, forma, & exemplaria.

Typos etiam antitypō, non semel posuerunt ecclesiae doctores primarij. Nam Gregorius Nazianzenus ea quæ in sacra mēsa proponuntur, uocat *τύπος σωτηρίας ἡμῶν*, typos nostræ salutis. Quo uerbo Ambrosius etiam usus est. Et in sermone funebri dicit *ἀντίτυπον τιμὸν σώματος καὶ αἵματος κυρίου*, exemplaria pretiosi corporis & sanguinis domini. Quod Basilius etiam usurpauit. Huc pertinet uerbum repræsentandi, quo Hieronymus utitur Matthæi uigesimalexto. Christus, inquit, assumit panem, qui confortat cor hominis, & ad ueræ paschæ transgreditur sacramentum. Vt quomodo in præfiguratione eius Melchisedec summi dei sacerdos, uinum & panes proferens fecerat, ipse quoq; ueritatem corporis & sanguinis repræsentaret.

Memoria, commemoratio.

Neque remota sunt uerba quæ memoriam & remissionem notant: quibus dominus Christus & Paulus sunt usi, & post eos crebro doctores ecclesiæ. Chrysostomus homilia octogesimalertia in Matthæum, capite uigesimalexto: Sicut in ueteri, eodem hîc modo in beneficio reliquit memoriam mysteriorum colligendo, & hinc hæreticorum ora frenando. Hesychius Leuitici secundo: Si Christus non fuisset crucifixus, sacrificium corporis eius minime comederemus. Comedimus autem nunc cibum, sumentes eius memoriam passionis. Augustinus ad Petrum Diaconum capite decimo octauo: In isto sacrificio gratiarum actio atq; commemoratio est carnis Christi, quâ pro nobis obtulit: & sanguinis, quem pro nobis effudit. Ac libenter utitur Basilius uerbo *ἀναμνήσκω*.

Argumenta & testimonia.

Quid quod argumenta & testimonia probationesq; dī